

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Možnosti volnočasových aktivit dětí se speciálními vzdělávacími potřebami

Bc. Andrea Říhová

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a k jejímu vypracování jsem použila jen uvedené zdroje.

V Olomouci dne 16. 4. 2024

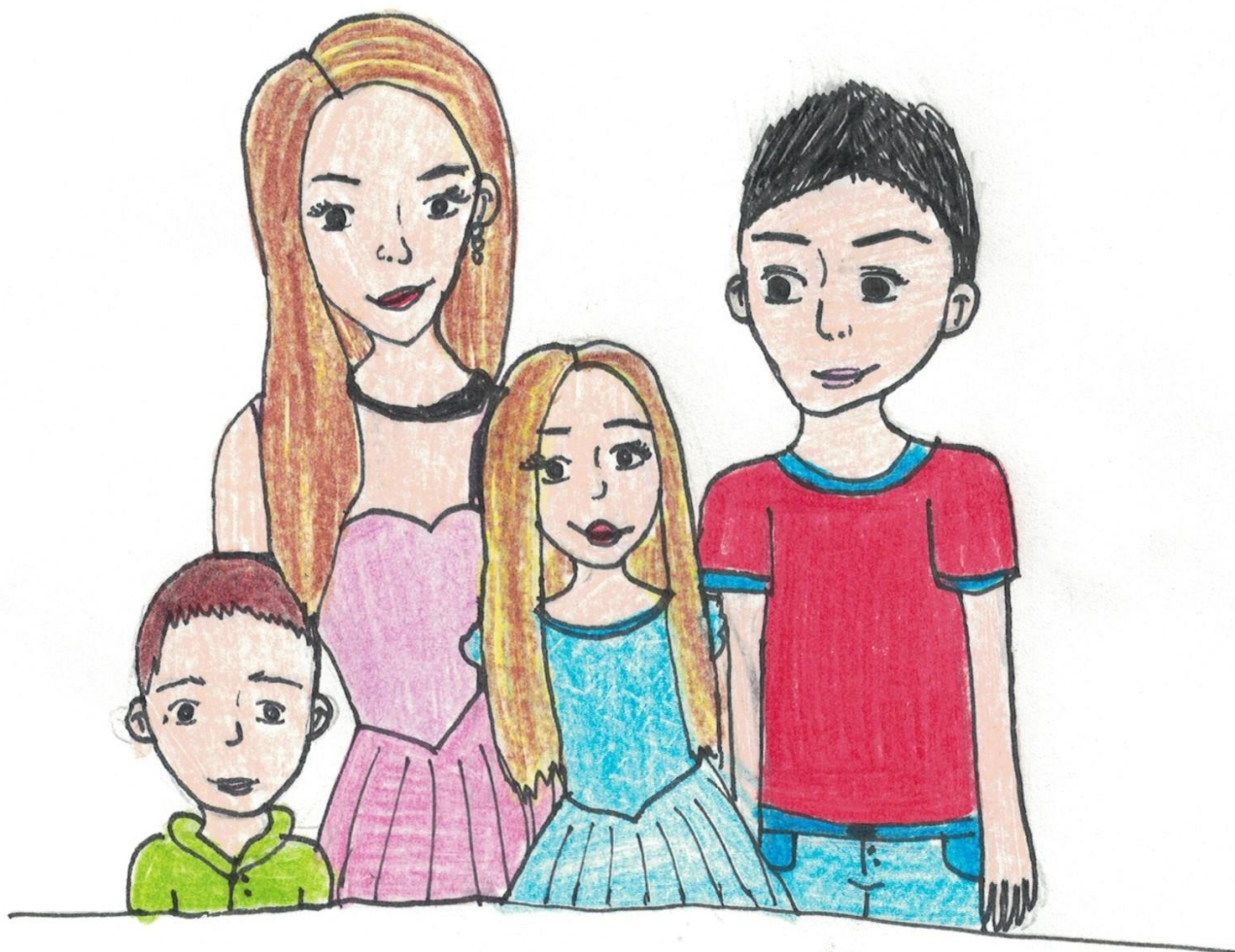
.....

Bc. Andrea Říhová

Poděkování

Děkuji paní vedoucí Mgr. Dagmar Pitnerové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za čas a cenné rady, které mi věnovala.

Děkuji všem zákonným zástupcům, kteří byli ochotni se podílet na výzkumném šetření. Velké poděkování patří především mé rodině za velkou podporu a pochopení.

Obrázek 1 Ztvárnění rodiny v pojetí dcery (Natálie Říhová, 2024)

„Bez rodiny se člověk chvěje zimou v nekonečném vesmíru.“

(André Maurois francouzský spisovatel 1885–1967).

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Andrea Říhová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024
Název práce:	Možnosti volnočasových aktivit dětí se speciálními vzdělávacími potřebami
Název v angličtině:	Leisure activities of children with special educational needs
Anotace práce:	<p>Diplomová práce je zaměřena na problematiku prožívání volného času dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. V teoretické části se věnuje základním pojmům, týkajících se problematiky volného času, dále jsou v práci definováni jedinci se speciálními vzdělávacími potřebami. Nedílnou součástí je i objasnění významu rodiny. Ve výzkumné části se formou kvalitativního šetření zabývá zjištěním, jak vybraní respondenti tráví svůj volný čas v rámci rodiny a v prostředí školní družiny. Hlavním cílem diplomové práce je přiblížit problematiku trávení volného času dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. A následně empirickým šetřením zkoumat možnosti aktivit u dětí se SVP ve věku 12-18 let v rodinném a školním prostředí.</p>
Klíčová slova:	Volný čas, rodina, speciální vzdělávací potřeby, školní družina.
Anotace v angličtině:	<p>The focus of the diploma thesis delves into the issue of the leisure time experiences of children with special educational needs. The theoretical part of the thesis is centered on fundamental concepts related to leisure time, and further, provide definitions of individuals with special educational needs. Additionally, as an integral component, the significance of the family is highlighted. The practical section employs a qualitative research to investigate how selected children spend their leisure time within the family</p>

	<p>setting and in the environment of the daycare center. The primary objective of the diploma thesis is to gain insight into how children with special educational needs spend their leisure time. Subsequently, conduct an empirical investigation to explore the potential activities available for children aged 12-18 with special educational needs in both family and school settings.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Leisure activities, family, special educational needs, school group.
Přílohy vázané v práci:	<p>Příloha 1: Informovaný souhlas.</p> <p>Příloha 2: Otázky k rozhovoru se zákonnými zástupci.</p> <p>Příloha 3: Přepsané rozhovory s informanty 1-5.</p>
Rozsah práce:	84 stran
Jazyk práce:	český

Obsah

ÚVOD	9
1 VOLNÝ ČAS	11
1.1 Pedagogika volného času	13
1.2 Druhy lidského času	14
1.3 Funkce volného času	15
1.4 Faktory volného času	17
2 DĚTI SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI A VLIV RODINY	19
2.1 Rozdělení dětí se SVP.....	19
2.2 Rodina	31
2.3 Rodina s dítětem se SVP	33
3 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY	37
3.1 Instituce pro volnočasové aktivity	38
3.2 Školní družiny.....	39
3.3 Školní družina speciální.....	42
3.4 Speciálně terapeutické volnočasové aktivity	45
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	48
4.1 Metodologie.....	49
4.2 Výzkumné nástroje	50
4.3 Případová studie.....	54
4.4 Interpretace výsledků	67
4.5 Výzkumné závěry	70
SEZNAM POUŽÝCH ZDROJŮ	73
SEZNAM ZKRATEK	81
SEZNAM OBRÁZKŮ	82

SEZNAM TABULEK A SCHÉMAT	83
SEZNAM PŘÍLOH	84
Příloha 1: Informovaný souhlas.....	85
Příloha 2: Otázky k rozhovoru se zákonnými zástupci.	86
Příloha 3: Přepsané rozhovory se zákonnými zástupci.	87

ÚVOD

Dětství představuje nezapomenutelnou a důležitou etapu života každého z nás, plnou objevování, učení, prožívání radostí i zklamání. Je to čas, kdy se vytvářejí nezapomenutelné vzpomínky a přátelství.

V tomto důležitém období se také formuje osobnost, rozvíjejí se dovednosti a navazují sociální vztahy. V dětství hraje jednu z důležitých rolí volný čas a způsob, jakým je tráven. Je důležitý pro utváření správných základů pro budoucí spokojený život. Pro děti s postižením a jejich rodiny představuje volný čas zvláštní výzvu, protože jejich možnosti a potřeby se mnohdy liší od běžných rodin. Zajištění přiměřených a kvalitních volnočasových aktivit pro tyto děti je proto nejenom důležité, ale i nezbytné pro jejich správný rozvoj a zapojení do společnosti.

V rámci mé diplomové práce se zaměřím na volnočasové aktivity dětí se specifickými vzdělávacími potřebami (SVP), konkrétně na děti navštěvující základní školu speciální. Má pozornost je zaměřena na děti ve věkovém rozpětí od 12 do 18 let. Výběr tématu mé práce je záměrný, neboť již několik let působím právě na této škole.

Během své práce se věnuji dětem nejen při ranním vyučování, ale také v rámci odpoledního zájmového vzdělávání. Snažíme se rozvíjet jejich schopnosti a dovednosti prostřednictvím zábavných výchovných a vzdělávacích aktivit s přihlédnutím k tomu, že každé postižené dítě je jedinečné a vyžaduje individuální přístup. Práce s těmito dětmi je náročná, vyžaduje velkou trpělivost, empatii a spoustu úsilí, ale zároveň přináší osobní uspokojení a obohacení a já sama ji považuji za své životní poslání.

Způsob trávení volného času odráží náš životní styl. Každý člověk by měl mít možnost, vybírat si takové volnočasové aktivity, které mu přináší radost a spokojenost.

Hlavním cílem diplomové práce je seznámit s problematikou volného času dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a empirickým šetřením zkoumat možnosti aktivit u dětí se SVP ve věku 12-18 let v rodinném a školním prostředí.

Dílčí cíle:

- Charakterizovat pojem volný čas a s ním související problematiku.
- Definovat pojem dítě se speciální vzdělávací potřebou a popsat funkci rodiny.
- Zjistit, jak rodinné prostředí může ovlivňovat výběr volnočasových aktivit.
- Analyzovat nabídku a atraktivitu aktivit v rámci školní družiny speciální.

Zaměřím se na význam rodiny jako základního sociálního prostředí a také na školní družinu, která tvoří součást školního prostředí a má potenciál ovlivňovat volný čas žáků.

V rámci empirického zkoumání byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu. Mým hlavním záměrem je uvedení konkrétních činností, které jsou ve školním prostředí k dispozici. Zjistit, které z nich si naši klienti oblíbili a aktivně je využívají. Vedle toho mám za cíl prozkoumat, jak rodinné prostředí ovlivňuje způsob, jakým děti tráví svůj volný čas. Zaměřím se na to, jaké volnočasové aktivity si vybraní respondenti užívají společně se svou rodinou a zda se také zapojují do aktivit poskytovaných mimo školní prostředí.

Tato práce by mohla přinést nové a užitečné poznatky, které mohou pomoci lépe porozumět specifickým potřebám těchto dětí. Zároveň může poskytnout cenné náhledy na to, jak efektivně podporovat jejich volnočasové aktivity a více je integrovat do sociálního prostředí a přispět tak k jejich celkovému rozvoji a zvýšení kvality jejich života.

1 VOLNÝ ČAS

Volný čas je nepostradatelným darem, který nám umožňuje vyvážit náš pracovní život s osobním uspokojením. Bez něj bychom se mohli cítit jako stroje bez duše, zbavení možnosti prožívat radost z námi oblíbených aktivit. Je to čas, který si můžeme plně vychutnat dle svých vlastních zájmů. Tento jedinečný čas nám může sloužit k odpočinku, regeneraci a nabytí nových sil pro nadcházející životní výzvy. Je důležité, aby tento čas byl tvořen z aktivit, které máme rádi a naplňují nás a mohou vést k našemu osobnímu rozvoji. Jeho hodnota spočívá v tom, že je zcela náš, a je proto zásadní, abychom ho využívali s ohledem na naše uspokojení. Pro někoho to může být krátká vycházka do přírody, možnost zasportovat si, přečíst knihu, poslouchat oblíbenou hudbu (Pávková, 2014).

DENZIOLE (1993) nabízí různé perspektivy na pojetí volného času. Popisuje ho jako soubor aktivit, které zahrnují plánování a zapojení dalších lidí nebo používání různého vybavení. Tato definice zdůrazňuje sociální a aktivní povahu volnočasových aktivit. Dále jej chápe jako čas, který se odehrává mimo povinnosti a nároky ostatních lidí. Jinými slovy, je to doba, kdy jsme osvobozeni od zodpovědností a můžeme si vybrat, co budeme dělat. Kromě toho, volný čas vnímá jako stav mysli, kdy se cítíme svobodní a máme možnost volby v tom, co chceme dělat. Tento aspekt zdůrazňuje subjektivní pocity svobody a možnosti vybrat si činnosti, které nám přinášejí radost, bez vnějšího tlaku nebo očekávání odměny.

Volný čas je významnou a neodmyslitelnou částí lidského života, spojenou s příjemnými zážitky. Za zásadní složky volného času lze považovat možnost svobodné volby činností, které rádi provozujeme, a přinášejí nám potěšení. Tento čas nám umožňuje také regeneraci, obnovu energie a možnost osobního rozvoje (Průcha, Walterové a Mareš, 2003, s. 274).

V odborné literatuře se setkáváme s různými definicemi volného času. Například HOFBAUER (2004, str. 13) volný čas definuje následovně: *„Čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí a z nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život.“*

Pozitivně vymezuje volný čas také KRATOCHVÍLOVÁ (2004, s.79), která jej popisuje následovně: *„Je to čas na oddych, rekreaci, regeneraci fyzických i psychických sil, uvolnění po práci, studiu, na společenské setkání, na poznání světa, života, na seberealizaci v aktivitách, činnostech podle vlastních potřeb a zájmů, představ, tužeb, aspirací a hodnot.“*

SPOUSTA (1996, s. 12) ve své publikaci zdůrazňuje, jaké hodnoty nám volný čas přináší: „*Volný čas je hodnotou tedy tehdy, může-li být využit ku prospěchu člověka, jeho osobních kvalit.*“ Zde vyzdvihuje potenciál volného času jako prostředku k rozvoji individuálních dovedností, zájmů a osobního růstu každého člověka. Volný čas není brán pouze jako období pro odpočinek a zábavu, ale je chápán jako důležitý čas, který posiluje a obohacuje lidský život.

„*Volný čas je nesmírně cennou a zároveň nezbytnou součástí života člověka. Každý z nás jej má spojený s jinými asociacemi, ale jistě se shodneme na tom, že jsou to asociace většinou pozitivní a příjemné.*“ Vyhnálková (2013, str.8).

Podle HÁJKA a kol. (2011, s. 10) je volný čas chápán jako část našeho života, která není vázaná prací ani dalšími závazky, jako je péče o rodinu a domácnost, dojíždění za prací nebo další povinnosti mimo pracovní dobu. Tato definice zdůrazňuje, že volný čas je období, ve kterém nejsme vázáni pracovními povinnostmi či jinými úkoly a můžeme se věnovat aktivitám podle svého uvážení. Volný čas zahrnuje nejen období odpočinku, ale i čas na relaxaci a zábavu. Klíčovým prvkem volného času jsou různé aktivity spojené s našimi zájmy a koníčky. Sem patří i období, která trávíme cestováním k našim oblíbeným činnostem a podobně, jak popisuje Pávková (2014, s. 11).

KAPLÁNEK (2008, s. 42) ve své práci uvádí, že zájmové aktivity podporují seberealizaci člověka a tím umožňují jednotlivcům plně vyjádřit své záliby a koníčky a využít potenciál, který skýtá volný čas. Podle této perspektivy nezáleží tolik na množství dostupných možností využití volného času, ale spíše na vyvážení mezi prací a volným časem. Proto by každý jedinec měl efektivně hospodařit se svým časem, aby dosáhl uspokojení z pracovních aktivit a zároveň využil volný čas k osobnímu rozvoji, kompenzaci i odpočinku.

Kanadská odbornice na volnočasové vzdělávání HUTCHINSOVÁ dává velký význam vlastní odpovědnosti k plnohodnotnému prožívání volného času. Nepřístupuje k člověku pouze jako k fungujícímu individu, ale jako k lidské bytosti. Podtrhuje, že volnočasová kompetence nezávisí pouze na znalostech a dovednostech spojených s volnočasovými aktivitami, ale spíše na schopnosti být ve volném čase autentickým. To vyžaduje žít v souladu s vlastními hluboce zakořeněnými hodnotami, přesvědčeními a emocemi (Leisure Education).

V dnešní zrychlené době by měl být VČ prostorem, kde může jedinec vydechnout a najít cestu zpátky k sobě. Může být místem reflexe a k osvobození od každodenního konzumního způsobu života, které s sebou nesou velké nároky na vlastní seberealizaci. Člověk se musí

znovu učit vlastnickému a nemajetnickému vztahu ke světu a touhy po vlastnění zážitků (Svobodová, 2023, s. 80).

1.1 Pedagogika volného času

Vědním oborem, který se zaměřuje na výchovné a vzdělávací působení v oblastech trávení a využívání volného času dětí, mládeže a dospělých je obor Pedagogika volného času. Tato disciplína se soustředí na zkoumání volného času jako prostředku k individuálnímu rozvoji jednotlivce (Průcha, 2009).

„Termín výchova bývá nejčastěji chápán jako záměrné, cílevědomé, dlouhodobé působení vychovávajícího na vychovávaného v pozitivním smyslu“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011, str. 65).

Mezi záměry výchovy patří i poučit jedince, jak moudře využít svůj volný čas, formovat jeho zájmy a podporovat hluboký a trvalý zájem o různé aktivity (Pávková a spol., 1999, s. 31).

HOFBAUER (2004, s. 18) ve své práci popisuje tři vzájemná propojení a ovlivňování výchovy a volného času. Výchova ve volném čase je klíčovým prostředkem k pozitivnímu rozvoji osobnosti a hodnotových zájmů dětí. Výchova volným časem má za cíl využít volný čas jako efektivní prostředek pro výchovu dětí. V tomto přístupu se uplatňují nedirektivní metody, které zahrnují prvky svobody, tvořivosti a radosti, což následně ovlivňuje vývoj dětí. Výchova k volnému času spočívá v tom, že dětem představíme a nabídneme zajímavé aktivity, které jim umožní volný čas kvalitně prožít. Tyto aktivity by měly být zábavné, obohacující a prováděny pod správným vedením. Tímto způsobem pomáháme dětem vytvořit si základy pro aktivní vyplňování svého volného času i v dospělosti.

Autoři v metodice NIDM (2007, s. 82) definují výchovu pro volný čas jako proces, který pomáhá jednotlivcům získávat kompetence pro hodnotné využívání volného času. *„Kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot umožňující uplatnění a osobní rozvoj jednotlivce.“* (NSP, 2017). Týká se nastavení zdravého životního stylu a budování pozitivních návyků, schopnosti organizovat si co nejefektivněji svůj volný čas. Umět efektivně relaxovat, udržovat rovnováhu mezi prací a odpočinkem a být schopen odmítnout nevhodné aktivity.

V pedagogice volného času se uplatňují různé přístupy, mezi které můžeme zařadit animaci, jako výchovnou metodu podporující mladé lidi v hledání vlastní cesty životem a schopnosti realizovat svou svobodu a autonomii. V této metodě je kladen důraz na otevřenost výchovné situace, dobrovolnost, možnosti volby a prostor pro iniciativu. Dalším z přístupů je výchova zážitkem, která představuje postupy založené na prožitku a zkušenosti, které se často pojí s fyzicky náročnými aktivitami v přírodě. Tyto metody slouží k rozvoji sebepojetí, sociálních vztahů a vztahu k životnímu prostředí. Posledním přístupem je sociální asistence, terénní práce (streetwork), což je forma práce s mládeží prováděná v rámci volného času, ale spojená s oblastí sociální práce. Terénní pracovníci vyhledávají děti nebo mladé lidi v jejich přirozeném prostředí a snaží se jim nabídnout pozitivní možnosti využití volného času, často prostřednictvím nízkoprahových zařízení (Pávková, 1999).

1.2 Druhy lidského času

Čas v životě lidí je podle HÁJKA a kol. (2008, s. 11) možné rozdělit podle druhu činnosti, které vykonáváme v průběhu dne na pracovní a nepracovní dobu. Za čas pracovní, je považován ten, který je spojen s našimi pracovními povinnostmi. To představuje chozením do práce a u dětí je to čas, kdy navštěvují školu. Čas mimo pracovní dobu zahrnuje jak volný čas, tak i čas vázaný, který potřebujeme pro uspokojení základních potřeb jako je stravování, osobní hygiena, spánek. Kromě toho se věnujeme plnění rodinných povinností, péči o rodinu, domácím úkolům a dalším aktivitám, které se pojí například s dojížděním do zaměstnání nebo školy.

KNOTKOVÁ (2022) definuje pracovní dobu jako čas věnovaný produktivním činnostem, které vedou k dosažení výsledků a finančnímu zajištění sebe nebo rodiny. Pro studenty je brána školní docházka jako důležitá příprava na jejich aktivní začlenění do společnosti.

Volný čas můžeme rozdělit podle SAKA (2004, s. 59) na tři hlavní kategorie, které jsou typické pro náš život: Volný čas denní, který je velmi individuální a závisí na našem pracovním nasazení. Víkendový volný čas představuje většinou dvoudenní období odpočinku, které můžeme využít dle vlastních preferencí. Víkendové aktivity nejsou vždy spojeny s relaxací, ale věnujeme se často i zájmovým činnostem. Dovolena, představuje dobu, kterou můžeme prožívat odpočinkem a zároveň nám poskytuje i možnost aktivit dle našich

specifických preferencí, kdy často měníme svůj běžný životní styl a zaměřujeme se na relaxaci, cestování a zábavu.

1.3 Funkce volného času

Nelze formulovat jednoznačnou definici a účel volného času, spíše lze říci, že tyto teoretické přístupy se vzájemně propojují a doplňují.

Mezi základní funkce volného času řadí PÁVKOVÁ (2014, s. 14,15) následující:

Výchovně-vzdělávací funkci, která komplexně ovlivňuje a rozvíjí osobnost člověka po všech stránkách, působí na jeho psychickou, fyzickou i sociální stránku osobnosti a pomáhá tak utvářet správný postoj k celoživotnímu vzdělávání v budoucnu.

Zdravotní funkce, která zahrnuje celkovou podporu fyzického vývoje, s cílem rozvoje jedince skrze podporu správných životních návyků, dodržování režimu dne, zdravého stravování a pitného režimu, odstranění škodlivých návyků a zařazování adekvátních pohybových aktivit. Neméně důležitá je také kultivace a upevňování správných hygienických návyků. Dodržování bezpečnostních pravidel a norem. Zohledňování aspektů psychohygieny, vytváření příjemné atmosféry a podpora pozitivních mezilidských vztahů.

Sociální funkce umožňuje rozvíjet a navazovat sociální vztahy, budovat přátelství a blízké vazby s lidmi sdílejícími podobné zájmy, setkávat se s novými osobnostmi a zaujímat různé postavení a role ve skupinách.

Preventivní funkce ve volném čase spočívá v předcházení negativních jevů, jako jsou nedisciplinovanost, lhářství, krádeže, záškoláctví, útěky z domova, agresivita, šikana, vandalismus, experimentování s drogami nebo jejich zneužívání, hraní hazardních her a dalších podobných závislostí, a také problémy související se sexualitou, projevy netolerance, rasismem a dalšími aspekty. Správně vybrané a dostupné volnočasové aktivity plní nepřímo funkci specifické primární prevence. Osoba, která umí smysluplně využít volný čas, má své zájmy a věnuje se jim, je méně náchylná k podlehnutí negativním vlivům a projevům těchto patologických jevů. Primární prevence je celkově efektivní – relativně nákladově efektivní a účinná, zejména v porovnání s druhotnou a terciární prevencí. Je lepší předcházet negativním jevům, než se poté snažit je napravit.

Zcela jednoduše popisuje funkce volného času ČÁP (in Masarik a Masariková, 2002, s. 12), který vymezuje základní tři funkce: **Odpočinek, zábavu a rozvoj.**

V české odborné literatuře se uvádějí tři primární účely volného času, jejichž vzájemná váha se může lišit u každého jednotlivce: Relaxace pro obnovu fyzického energetického potenciálu, zábava pro obnovení duševní energie a osobnostní rozvoj pro kulturní obohacení (Hofbauer, 2004, s. 13).

Německý pedagog Horst W. Opaschowski in HOFBAUER (2004, s. 15) vymezil funkce volného času nejsouhrnněji a to následovně:

Funkce rekreace slouží pro zotavení a uvolnění po pracovní zátěži, čas odpočinku, spánek, nabrání nových sil.

Funkce kompenzace pro odstraňování zklamání a frustrací, potěšení po námaze, pocit bezstarostnosti.

Funkce edukace a další vzdělávání jako potřeba učení, získat nová poznání, sociální učení a celoživotní učení),

Funkce kontemplace představuje proces objevování vlastního já, vnitřní zamyšlení a jeho porozumění, hledání smyslu života a osvobození od rychlého způsobu života.

Funkce komunikace zahrnuje potřebu vyjádření se, potřeba sdělení, kontaktu, touha nebýt sám, vnímání pocitů, schopnost empatie, projevy lásky a něhy.

Funkce participace je potřeba podílet se, spolurozhodovat.

Funkce integrace sloužící ke stabilizaci života rodiny a možnost být součástí různých sociálních skupin.

Funkce enkulturace jako možnost tvořivého vyjádření prostřednictvím umění, sportu, technických a dalších činností a kulturní rozvoj sebe samých.

1.4 Faktory volného času

Mezi hlavní faktory, které mohou ovlivňovat způsob trávení času volnosti uvádí HÁJEK a kol. (2008) následující. Přirozené výchovné prostředí v rodině, ovlivňování volného času prostřednictvím vrstevníků, působení místního prostředí a institucí s přímým vlivem na výchovu (školní zařízení, vzdělávací instituce), nebo vliv prostřednictvím zprostředkovatelů jako jsou různá občanská sdružení, masmédiá nebo soukromé subjekty.

VYHNÁLKOVÁ (2013, s. 14) za hlavní činitele, ovlivňující chování nejen ve volném čase uvádí vnitřní a vnější faktory.

Endogenní faktory (vnitřní) rozděluje PÁVKOVÁ a kol. (1999, s. 17) dále na **psychologické a biologické aspekty**. Mezi psychologické faktory můžeme zařadit náš temperament, typ nervové soustavy, rozumové schopnosti a vývoj osobnosti a psychické rozpoložení člověka. Biologické faktory ovlivňují schopnosti a preference jedince při výběru volnočasových aktivit. Tyto faktory zahrnují i různá omezení a zdravotní postižení, fyzickou kondici a předpoklady pro konkrétní činnosti. Můžeme sem zařadit vliv:

Pohlaví: Výběr volnočasových aktivit je na základě typických genderových zaměření.

Věku: Věk hraje významnou roli při výběru volnočasových aktivit. S přibývajícím věkem a narůstajícími pracovními a rodinnými povinnostmi četnost volnočasových aktivit klesá.

Vzdělání: Vyšší úroveň vzdělání vede k většímu zájmu o sport, četbu, kulturní aktivity a další formy osobního rozvoje.

Exogenní faktory (vnější) se úzce pojí s okolím, kde probíhá náš život a sociální vztahy. Rodina zde působí jako nejdůležitější článek, který ovlivňuje nejen psychický vývoj, ale hraje také klíčovou roli v tom, jaké si odneseme vzorce chování do budoucího života. Je to prvotní skupina, která má velkou možnost ovlivnit, jakým způsobem se naučíme trávit náš volný čas. V pozdějším věku se k vlivu rodiny přidává velké ovlivňování skupinou vrstevníků. Vstupem dítěte do školy, by mělo dojít k většímu osamostatňování a přijímání zodpovědnosti samo za sebe. K tomuto období také patří potřeba někde patřit, skupina vrstevníků je důležitá pro správný rozvoj a získání nových zkušeností (Vágnerová 2021, s. 20, 21).

VYHNÁLKOVÁ (2013, s. 14), považuje prostředí za hlavního činitele, který ovlivňuje způsob trávení volného času. Prostor rodiny, kde žijeme a trávíme společně volný čas je důležité zejména pro rozvoj osobnosti a posílení vzájemných citových vazeb mezi členy

rodiny. Dalším z faktorů je místo našeho bydliště. Město a vesnice poskytují odlišné možnosti trávení volného času. Jak uvádí PILCH (in Kraus, 2014, s. 95, 96) prostředí města jsou často centrem kultury, zábavy a společenského života, lidé mají k dispozici velké množství atrakcí a aktivit pro aktivní zábavu i relaxaci. Ve městě je tedy mnoho způsobů, jak si užít volný čas, a nabídka zážitků často odpovídá různorodým zájmům a vkusu jednotlivců. Oproti městu má vesnice omezenější nabídku aktivit, přesto může nabídnout klidnější a pomalejší tempo života, přírodní krásy a silnější komunitní pouto mezi občany.

Celospolečenské podmínky jsou často ovlivněny i podporou ze strany státu a zároveň ovlivňují vzdělanost a kulturní úroveň daného národa. Patří sem podmínky technické, materiální, které hrají důležitou roli při výběru volnočasových aktivit. Nelze opomenout ani zásadní vliv masmédií a moderních informačních a komunikačních technologií na lidi, zejména ty nejmladší (Vyhnálková 2013, s. 17). Je důležité zmínit i dvě tváře masmédií, které dle KRAUSE (2014, s. 128, 129) působí sice jako významný prostředek ve vzdělávání a výchově, ale zároveň přispívají k většímu pasivnímu a konzumnímu stylu života. Pasivní trávení volného času mezi dětmi a mládeží může být způsobeno nedostatkem aktivit a může být způsobeno i vlivem masové kultury. Tento trend může vést k hledání rizikových aktivit a snížené motivaci k zapojení se do sportu či jiných aktivit. Mediální obsah, jako jsou násilné filmy a hry, může posilovat agresivní chování a necitlivost k utrpení. Studie naznačují, že takové pasivní chování může vést k sociálně patologickým jevům a asociálnímu chování. Je důležité, aby pedagogika volného času nabízela aktivity, které podporují aktivní trávení volného času a pomáhají prevenci negativních důsledků pasivity (MŠMT, 2002, s. 4).

2 DĚTI SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI A VLIV RODINY

Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami upravuje **Školský zákon č. 561/2004 Sb. v § 16, Vyhláška MŠMT ČR č. 27/2016 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.**

Školský zákon vysvětluje tento pojem následovně.

„Dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami je jedinec, který k dosažení plného vzdělávacího potenciálu, a k zajištění svých práv k dosažení rovnocenného postavení s ostatními potřebuje speciální podporu. Tato podpora zahrnuje nezbytné úpravy ve vzdělávání a školních službách, které jsou přizpůsobeny jeho zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním okolnostem.“ (MŠMT). Děti, žáci a studenti s těmito speciálními vzdělávacími potřebami mají nárok na bezplatné poskytování této podpory ze strany školy a školských zařízení (MŠMT).

2.1 Rozdělení dětí se SVP

Děti se zdravotním znevýhodněním

Řadíme sem ty jedince, kteří jsou zdravotně oslabeni nebo trpí dlouhodobým onemocněním či mírnými zdravotními poruchami, které mohou ovlivnit jejich učení a chování. Hlavními příčinami tohoto stavu, jak uvádí MUSIL (2014, s. 175), jsou problémy s držetím těla, ortopedické vady páteře, alergie a dlouhodobá onemocnění, jako je epilepsie, diabetes mellitus, kardiovaskulární choroby, imunitní a onkologické nemoci a různé neurózy aj.

Děti se zdravotním postižením

Dle Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením se osobami se zdravotním postižením rozumí *„Osoby mající dlouhodobé tělesné, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které ve spojení s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními“ (Zákony pro lidi, 2010).*

A. Osoby s tělesným postižením

Jedinci s tělesným postižením tvoří rozmanitou skupinu osob, jejíž vady lze definovat následovně jako „Vady pohybového a nosného ústrojí, tj. kostí, kloubů, šlach i svalů a cévního zásobení, jakož i poškození nebo poruchy nervového ústrojí, jestliže se projevují porušenou hybností.“ (Kraus, Šandera 1975, s. 6).

SLOWÍK (2007) člení tělesná postižení podle doby, kdy vzniklo na:

Vrozená postižení, mezi které můžeme zařadit např. vrozené vady lebky; rozštěp lebky, rtů, čelisti, patra, nevyvinutí končetin nebo jejich části, různé malformace, obrny, DMO.

Získaná postižení, která vznikla v průběhu života, následkem úrazů, patří sem různé pórakové stavy hlavy, páteře a končetin, zlomeniny, amputace nebo obrny po proděláním infekčních onemocnění, nádorech nebo vlivem dědičných faktorů (revmatismus, myopatie).

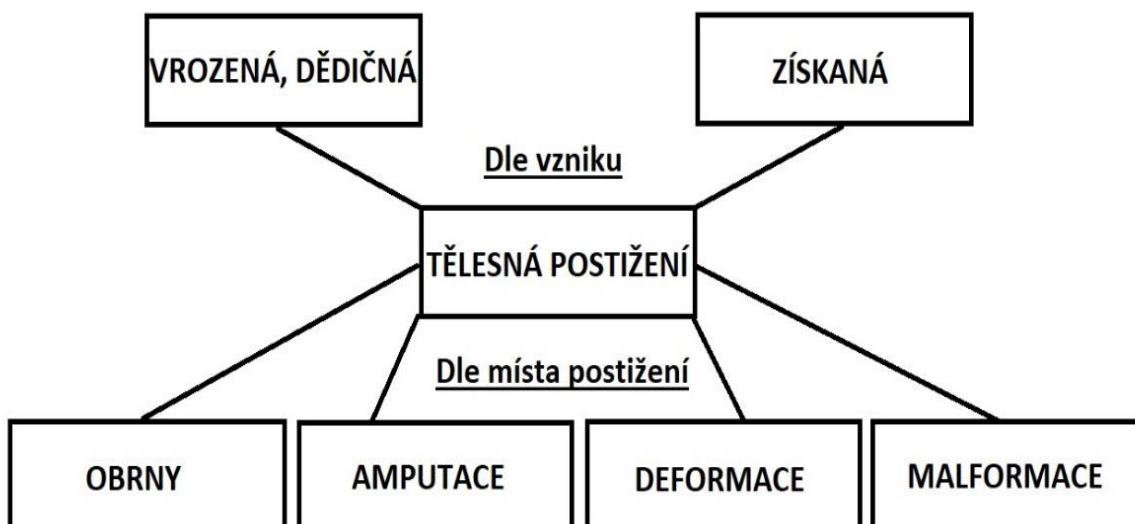

Schéma 1. Dělení pohybových vad (dle Pipekové, 2006).

B. Osoby se zrakovým postižením

Podle ROZSÍVALA (2006) můžeme za osobu se zrakovým postižením považovat jedince, u kterých je i přes provedenou korekci jejich zrakové vady zaznamenáno porušené zrakové vnímání, které ovlivňuje jejich schopnost vést normální každodenní život.

JESENSKÝ (2007) uvádí, že u osob, které mají ztrátu nebo výrazné oslabení zraku bývá negativně ovlivněna nebo narušena osobnost a tím i jeho následný rozvoj.

Nejběžnějším kritériem hodnocení zrakového postižení je zraková ostrost. KUCHYNKA (2000) uvádí toto rozdělení:

Normální zrak, zraková ostrost je lepší než 6/18.

Zrakové postižení, zraková ostrost se nachází v rozmezí 6/18 až 6/60.

Vážné zrakové postižení, zraková ostrost je v rozsahu 6/60 až 3/60.

Slepotu, zraková ostrost je horší než 3/60.

MUSIL (2014, s. 181-184) dělí zrakové vady na:

Poruchy úplného vidění:

- Barvoslepost, která je typická neschopností rozeznávat barvy.
- Šeroslepost, představující zhoršené nebo zaniklé vidění za šera.

Refrakční vady jsou optické poruchy oka, které způsobují, že světelné paprsky nejsou správně zaostřeny na sítnici, což vede ke zkreslenému nebo neostrému vidění, řadíme sem:

Krátkozrakost, která způsobuje, že jedinec vidí špatně do dálky. Kompenzace je pomocí brýlí s čočkami tzv. rozptylky.

Dalekozrakost je vada, při které jedinec špatně vidí na blízko. Tato vada se kompenzuje brýlemi tzv. spojky.

Astigmatismus. Vada způsobená nepravidelným zakřivením čočky nebo rohovky, jedinci vidí špatně na blízko i do dálky. Bod za sítnicí se nezobrazí jako bod, ale jako čárka. Kompenzujeme brýlemi s cylindrickými skly.

Tupozrakost. Jde o funkční poruchu tzv. binokulárního vidění. Vnímání je zkreslené a nezřetelné, neboť oči nevytvoří výsledný syntetický obraz, každé oko vnímá zvlášť. Následná korekce, tím, že zatížíme postižené oka a na zdravé oko použijeme okluzor.

Šilhavost. Jedná se o poruchu rovnoběžného postavení očí, způsobené poruchou okohybných svalů. Mohou být různé druhy – sbíhavá, rozbíhavá, souběžná, občasná. Je možné napravovat okluzorem na zdravé oko nebo operativně (Musil, 2014).

Rozdělení dle stupně zrakových vad a poruch

Slabozrakost je vadou, při které jedinec potřebuje ke správnému vidění kompenzační pomůcky (lupy, různě silné brýle). Můžeme ji rozdělit na lehkou, střední a těžkou.

Zbytky zraku se projevují silnou formu slabozrakosti nebo jde o výrazné snížení zrakové ostrosti, kdy jsou viditelné jen dobře osvětlené předměty. Jde o stav, který je proměnlivý. Jako kompenzační pomůcky se často používá světelných lup a tabulí.

Nevidomost je vada, která významně omezuje schopnost jedince pohybovat se a orientovat se v prostoru. Osoby s praktickou nevidomostí jsou schopny vnímat světlo a tmu, zatímco jedinci s úplnou nevidomostí nevnímají světlo vůbec Musil (2014, s. 181-184).

C. Osoby se sluchovým postižením

Autorka HORÁKOVÁ (2012) jedince se sluchovým postižením řadí do rozmanité skupiny, která se liší v závažnosti typu a stupně jejich postižení. Tato klasifikace zahrnuje tři základní kategorie osob: neslyšící, nedoslýchavé a osoby hluché a ohluchlé.

Sluchové poruchy mají vlivu na schopnost jedince komunikovat a fungovat v běžném životě. Na základě závažnosti jsou děleny na několik stupňů a odpovídají sluchovým ztrátám v decibelech. Je možné je dělit dle klasifikace WHO:

Bez poruchy či vady (0–25 dB).

Lehká porucha či vada (26–40 dB).

Střední porucha či vada (41–60 dB).

Těžká porucha či vada (61–80 dB).

Velmi těžká porucha či vada zahrnující hluchotu (81 dB a více), (Horáková, R. in Pipeková, J. (2006)

Dle stupně sluchové vady

Lehká nedoslýchavost. Slyší šepot od 3 do 6 m. **Nedoslýchavost neboli částečná ztráta sluchu,** může vzniknout ucpaním zevního zvukovodu, zánětem středouší, poruchami vnitřního ucha.

Střední nedoslýchavost. Slyší šepot od 1 do 3 m.

Těžká nedoslýchavost. Slyší až z 1 m.

Zbytky sluchu. Jde o neúplnou ztrátu sluchu, která může být vrozená i získaná.

Úplná ztráta sluchu.

Hluchoněmota – vzniká před vývojem řeči.

Ohluchlost – vzniká v době, kdy už jedinec slyšel, řeč nemizí, ale ztrácí se její obsahová náplň. Může být částečná, kdy slyšíme šum nebo absolutní, kdy není slyšet nic. Tyto vady ovlivňují celkový vývoj dítěte (Musil, 2014, s. 189).

Sluchové vady lze dle typu dělit na následující:

Převodní nedoslýchavost je spojena s poruchami v oblasti středního ucha a projevuje se sníženou schopností slyšet hluboké tóny.

Percepční nedoslýchavost souvisí s poruchami v oblasti vnitřního ucha a projevuje se špatným vnímáním vyšších tónů. Smíšená nedoslýchavost pak zahrnuje kombinaci obtíží s porozuměním a slyšením (Musil, 2014, s. 190).

D. Osoby s mentálním postižením

ŠVARCOVÁ (2006, s. 28-29) definuje mentální postižení jako *"trvalé snížení rozumových schopností, které vzniklo v důsledku poškození mozku."* Jako hlavní znaky mentálního postižení uvádí opoždění v rozumovém vývoji a odlišné psychické vlastnosti a problémy v adaptaci chování již od samého začátku života.

Americká organizace AAIDD (2024) definuje mentální postižení jako vývojovou poruchu, která se projevuje vždy individuálně. Každý jedinec má své vlastní silné a slabé stránky a bude v průběhu svého života potřebovat určitou míru podpory, která bude odpovídat

jeho specifickým potřebám. Tato podpora může být nezbytná po celý život a její intenzita a trvání se mohou lišit v závislosti na konkrétních potřebách.

Dle Světové zdravotnické organizace (WHO) můžeme definovat mentální postižení následovně jako „*Stav zastaveného nebo neúplného duševního vývoje, který je charakterizován zvláště porušením dovedností ,projevující se během vývojového období ,postihujícím všechny složky inteligence ,to je poznávací ,řečové, motorické a sociální schopnosti. Postižení se může vyskytnout bez nebo současně s jinými somatickými nebo duševními poruchami.*“ (ÚZIS).

Ke klasifikaci mentálního postižení se v České republice používá 10. revize mezinárodní statistické klasifikace nemocí (MKN-10), která je vydaná WHO. Dle ní můžeme rozdělit toto postižení následovně:

Podle druhu postižení na F 70-79 a dle stupně postižení:

F 70 Lehká mentální retardace IQ 69-50, kdy mentální věk odpovídá 9-12 rokům. Lehkou mentální retardaci popisuje Kudláček 2014 s Válkovou (2008) následovně: komunikační schopnosti jsou u těchto jedinců většinou vytvořeny, řeč však bývá často opožděná a obsahově chudá. Většina jedinců je plně nezávislá v sebeobsluze a je schopna vykonávat jednoduchá zaměstnání.

F 71 Středně těžká mentální retardace IQ 49-35, mentální věk odpovídá 6-9 rokům. Valenta & Müller (2007) popisují výrazné omezení v myšlení a řeči, stejně tak i v rozumových dovednostech a sebeobsluze, vyžadují chráněné prostředí po celý život.

F 72 Těžká mentální retardace IQ 34-20, mentální věk 3-6 let. Projevuje se výrazným opožděním psychomotorického vývoje s příznaky celkového poškození CNS. Objevují se stereotypní pohyby, sebepoškozování, afekty a agrese.

F 73 Hluboká mentální retardace IQ 19 a níže, mentální věk pod 3 roky. Tito jedinci jsou závislí na trvalé péči i v nezákladnějších životních úkonech, často mají přidružené těžké sensorické a motorické postižení a těžké neurologické poruchy.

F 78 Jiná mentální retardace

F 79 Nespecifikovaná mentální retardace (nelze vyšetřit)

PIPEKOVÁ (2010, s. 291) rozděluje mentální postižení ještě dle typu na:

Eretický typ, u kterého se chování projevuje psychomotorickým neklidem a je často nepředvídatelné, spojené s typickou dráždivostí a nepokojem.

Torpidní typ je charakteristický apatií a netečností je spíš pozorovatelem okolí.

Nevyhraněný typ.

E. Osoby s pervazivním postižením

Podle institutu NINDS (2023) je pervazivní vývojová porucha charakterizována opožděním ve vývoji sociálních a komunikačních dovedností, s možnými pozorovatelnými příznaky již u kojenců, přičemž typický věk projevu je do tří let. Jednotlivé děti s touto poruchou se mohou lišit ve zvláštностech svého projevu. Některé z nich nemluví vůbec, jiné používají omezené fráze nebo konverzace a některé mají relativně normální jazykový vývoj. Nicméně, časté jsou opakující se herní dovednosti a omezené sociální schopnosti. Velmi často se také vyskytují extrémní reakce na smyslové podněty, jako jsou hlasité zvuky nebo intenzivní světla. U osob s autismem můžeme zaznamenat specifické projevy. Škoda (2008, s. 127) zmiňuje následující potíže: obtížnost v sociální interakci, narušení kognitivních schopností a komunikační obtíže. Kromě toho se projevují nedostatkem zájmu o běžné sociální interakce, odlišností v prožívání emocí a výrazné rozdíly v chování.

Světová zdravotnická organizace (WHO) ve své publikaci MKN-10 zahrnuje tyto poruchy v kapitole F84. Následně dělí autismus do několika forem.

- **Dětský autismus**, který se projevuje obtížemi v komunikaci, sociální interakci a představitostí. Typicky se objevuje kolem 2 let věku dítěte. Tuto poruchu charakterizuje Škoda (2008, s. 123) jako nedostatečnou reakcí na emocionální projevy ostatních lidí a obtížnostmi v sociálních interakcích. Děti s touto poruchou mají často potíže s učením ve škole a vyžadují zvláštní pedagogický přístup, bývají postižení spíše chlapci.
- **Atypický autismus** nezahrnuje všechny oblasti vývoje, přičemž dítě může mít lepší komunikační schopnosti nebo sociální dovednosti. Často se projevuje později, okolo tří let věku dítěte.

- **Rettův syndrom** je specifické postižení tím, že se vyskytuje převážně u dívek, kdy dítě kolem 18 měsíců ztrácí získané schopnosti a jeho stav se zhoršuje.
- **Desintegrační porucha**, která často postihuje děti mezi 2. a 7. rokem života, způsobuje dočasnou stagnaci nebo zhoršení dříve získaných dovedností, komunikačních a sociálních schopností, které se následně nevrátí na původní úroveň.
- **Hyperaktivní porucha spojená s mentální retardací a stereotypními pohyby** je těžko definovatelnou poruchou, která má nejistou diagnostickou validitu. Popisuje skupinu dětí s hlubokou mentální retardací (IQ pod 34), které trpí hyperaktivitou, poruchami pozornosti a stereotypním chováním.
- **Aspergerův syndrom** se častěji vyskytuje u chlapců a projevuje se podobnými symptomy jako autismus, včetně stereotypních a bizarních zájmů a obtíží v sociální interakci a komunikaci. Na rozdíl od autismu však nedochází k narušení vývoje řeči a kognitivních funkcí (inteligence). Tato porucha na sebe váže často psychomotorické problémy. Tyto abnormality mají tendenci přetrvávat do dospívání a dospělosti (UZIS, 2023). Prognóza tohoto syndromu je obvykle příznivější než u autismu, avšak někdy může vést k vývoji schizoidní poruchy osobnosti (Škoda, 2008, s. 123).
- **Jiné pervazivní vývojové poruchy.**
- **Nespecifikovaná pervazivní vývojová porucha.**

Jedinci s autismem často prožívají obtíže v komunikaci, vyjádření emocí a porozumění ostatním. Jsou citlivější na smyslové podněty a potřebují stabilní rutinu, která jim pomáhá lépe chápat svět kolem sebe. Někteří projevují opakující se pohyby, jako je mávání rukou nebo opakované používání předmětů, jako způsob, jak zvládat stresové situace. Jakákoli změna, náročná sociální situace nebo porušení rutiny může způsobit úzkost. Záchvaty mohou být verbální (křik, pláč) nebo fyzické (kopání, házení věcmi) a slouží jim k vyrovnání se s přetížením nebo porušením rutiny. Často se také potýkají s problémy se spánkem a u některých se objevují gastrointestinální obtíže (NHS).

F. Osoby s kombinovanými vadami

JANKOVSKÝ (2006, s. 54-55) kombinované postižení vysvětluje, jako poruchy několika funkcí současně, které vytváří složitou situaci při léčbě, edukaci a péči o takto postiženého jedince. SLOWÍK (2007, s. 147) popisuje kombinované vady jako postižení, která jsou tvořena dvěma nebo více různými vadami nebo poruchami, vyskytující se u jediné osoby.

Tento druh postižení představuje velmi rozmanitou skupinu, což komplikuje vytvoření jednotného klasifikačního systému. Kombinovaná postižení jsou často způsobena genetickými odchylkami, které se projevují různým souborem příznaků tedy syndromů. Můžeme sem zařadit Downův syndrom, Edwardsův syndrom, Patauův syndrom, Turnerův syndrom, Treacher Collins syndrom aj. Downův syndrom je jeden z nejčastějších vrozených syndromů, které se projevuje už od narození specifickými tělesnými znaky a později se objevuje mentální postižení (Matoušek, 2003, str. 26).

Dle Jesenského (2000) lze dělit kombinovaná postižení do následujících kategorií podle toho, které postižení dominuje:

Slepota, hluchota, němota a lehčí smyslová postižení.

Mentální postižení a tělesná postižení.

Mentální postižení spojené se sluchovým postižením.

Mentální postižení v kombinaci s nemocí.

Mentální postižení spojené s postižením zraku.

Mentální postižení s obtížnou vychovatelností.

Kombinace smyslových a tělesných postižení.

Postižení řeči v kombinaci se smyslovým, tělesným a mentálním postižením a chronickou nemocí.

G. Osoby s vadami řeči

K definování pojmů osob s vadami řeči lze použít následující odbornou definici.

„Komunikační schopnost jednotlivce je narušena tehdy, když některá rovina (nebo několik rovin současně) jeho jazykových projevů působí interferenčně vzhledem k jeho komunikačnímu záměru. Může jít o foneticko – fonologickou, syntaktickou, morfologickou, lexikální, pragmatickou rovinu nebo o verbální i nonverbální, mluvenou i gramatickou formu komunikace, její expresivní i receptivní složku.“ (Lechta in Klenková, 2006, s. 54).

KLENKOVÁ (2006) uvádí rozdělení narušených komunikačních schopností, které již dříve vypracoval logoped Lechta. Patří sem následující:

Vývojová nemluvnost - specificky narušený vývoj řeči.

Afázie je získaná orgánová nemluvnost.

Získaná psychogenní nemluvnost (výběrová nemluvnost).

Mutismus neboli oněmění, představuje ztrátu řeči, způsobené silným šokem nebo traumatem.

Elektivní (selektivní) mutismus je ztráta řeči v určitém prostředí nebo jako reakce na určitou osobu.

Patolálie, huhňavost je narušení zvuku řeči.

Koktavost, breptavost, způsobená narušením fluence (plynulosti) řeči.

Dyslalie, dysartrie. Narušení článkování řeči.

Dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, agrafie, alexie, akalkulie. Narušení grafické stránky řeči.

Symptomatické poruchy řeči (součást jiného postižení, narušení nebo onemocnění, často u osob s mentální retardací, se zrakovým postižením, se sluchovým postižením, se somatickým postižením, s poruchou autistického spektra, u lidí s neurologickým onemocněním, u osob s psychickým onemocněním aj.).

Dysfonie, afonie. Poruchy hlasu.

Kombinované vady a poruchy řeči (např. kombinace více druhů).

H. Osoby se specifickými poruchami učení

Tyto poruchy způsobují výukové obtíže v rámci vzdělávacího procesu, v důsledku nedostatečně rozvinutých schopností žáků. Pokud je učitel schopen tyto odlišnosti respektovat a dítěti správnými pedagogickými prostředky poskytnout podporu, může dojít k zmírnění nebo vymizení těchto problémů. Musil (2014, s. 206). Můžeme sem zařadit tyto poruchy:

Dyslexie: porucha čtení a porozumění čteného.

Dysortografie: obtíže osvojit si pravopis.

Dysgrafie: Problémy v psaném projevu.

Dyskalkulie: specifická porucha počítání a práce s matematickými symboly.

Dysmúzie: související s hudebními schopnostmi.

Dyspinxie: neschopnost nebo nízká úroveň výtvarného projevu.

Dyspraxie: porucha obratnosti, nešikovnost. (Musil, 2014, s. 207-209).

I. Osoby s poruchami pozornosti a chování

Poruchy pozornosti - ADHD, ADD

Zkratka ADHD vychází z anglického termínu "*attention deficit hyperactivity disorder*," což označuje poruchu pozornosti v kombinaci s hyperaktivitou. Naopak, zkratka ADD, tedy "*attention deficit disorder*," se týká pouze poruchy pozornosti (Vágnerová, 2005).

Podle Musila (2014, s. 204) jsou tyto poruchy charakterizovány jako odchylky v pozornosti, vnímání, motorice, řeči a chování. Mezi ně patří:

- Vývojová porucha pozornosti (ADD): Tato porucha je typická problémy s udržení pozornosti při aktivitách. Lidé s ADD často trpí obtížemi v organizaci aktivit, řešení úkolů vyžadujících soustředění, zapomnětlivostí a snadným rozptýlením vnějšími podněty.
- Porucha pozornosti s hyperaktivitou (ADHD): Kromě problémů s pozorností má tato porucha také doprovodnou hyperaktivitu a impulzivitu. Lidé s ADHD mají často obtíže s dodržováním pravidel chování a dokončováním úkolů po delší dobu.
- LMD (lehká mozková dysfunkce), způsobená nezralostí mozku. Tato porucha se projevuje v oblastech citů, motoriky a ovlivňuje poznávací schopnosti.

Poruchy chování

Poruchy chování můžeme definovat jako negativní odchylky v chování, které se považují za nežádoucí, nechtěné nebo dokonce nepřijatelné v rámci dané sociokulturní normy. Z hlediska vývoje je možné tyto poruchy charakterizovat jako odchylku ve sféře sociálních vztahů, kdy jedinec nedokáže dodržovat normy a pravidla chování. To platí, jak pro jasně definována pravidla, tak i pro ty spíše neformální, a to v souladu s jeho věkem (Musil, 2014, s. 205). Poruchy chování se projevují opakujícím se a trvalým vzorcem, zahrnujícím disociální, agresivní a extrémně vzdorovité chování. Typické příklady takového chování zahrnují časté

konflikty, zastrahování slabších, krutost vůči lidem nebo zvířatům, ničení majetku, požáry, krádeže, opakované lhaní, absence ve škole, útoky z domova, časté vzplanutí vzteku, provokativní chování (Theiner, 2007).

J. Osoby z odlišných kulturních a životních podmínek

Patří sem žáci, kteří pocházejí z prostředí s nízkým sociálně kulturním statutem, ti, co jsou ohroženi sociálními problémy nebo jsou již umístěni do ústavní péče nebo mají nařízenou ochranu výchovou. Můžeme tady zařadit i žáky, kteří pocházející z rodin azylantů, osoby s doplňkovou ochranou, žadatelé o mezinárodní ochranu a osoby s dočasnou ochranou (MŠMT).

Němec (2019) rozděluje tyto žáky do několika skupin. Mohou pocházet z neúplných rodin, které trpí nedostatkem financí nebo času ze strany pečujícího rodiče. Další skupinu tvoří děti v pěstounské péči nebo pocházejí z rodin, které se potýkají se sociálními problémy a nedostatečným zájmem o dítě.

K. Osoby, jejichž mateřským jazykem není čeština

Dle národního pedagogického institutu sem spadají žáci, jejichž mateřským jazykem není čeština. Této skupině dětí a žáků nejlépe odpovídá označení děti a žáci s odlišným mateřským jazykem (OMJ). Jsou to žáci z rodin cizinců, kteří pobývají na území České republiky na základě práva k pobytu nebo na základě oprávnění za účelem výzkumu (NPI).

L. Osoby nadané a mimořádně nadané

Nadaný žák je ten, který vykazuje při vhodné podpoře v porovnání s vrstevníky výrazné nadprůměrné schopnosti v jedné nebo více oblastech rozumových, pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovedností při vhodné podpoře, v porovnání s vrstevníky. Žáci nadaní a mimořádně nadaní jsou považováni za studenty se speciálními vzdělávacími potřebami pouze tehdy, pokud mají navíc specifické vzdělávací potřeby. Toto se obvykle týká kombinace nadání s určitými poruchami, jako jsou specifické vývojové poruchy učení (například dyslexie, dysortografie, dysgrafie), poruchy pozornosti (ADHD, ADD) nebo Aspergerův syndrom (MŠMT).

2.2 Rodina

Rodina má nepostradatelný význam v životě každého z nás. Měla by být založena na lásce, péči, oddanosti a sounáležitosti. Rodina má představovat bezpečné místo, kde kdykoliv nalezneme podporu a porozumění. Vztahy v rodině jsou základem pro naše emoční a psychické pohodlí a poskytují nám pevný základ pro naši životní cestu. Výhrou je mít dobré rodiče, kteří jsou nám sami vzorem svým chováním a poskytují nám bezpečné vedení a lásku. Bohužel toto není vždy pravidlem. Často se setkáváme, že je rodina nějak narušená či zcela chybí a tato skutečnost může vývoj člověka narušit nebo omezit fungování a udržování kvalitních mezilidských vztahů.

Psychologický slovník rodinu charakterizuje jako „*Sociální skupinu spojenou manželstvím nebo příbuzenskými svazky, která sdílí vzájemnou odpovědnost a poskytuje si navzájem podporu.*“ (Hartl, Hartlová, 2009, str. 512).

Výkladový slovník pedagogiky popisuje rodinu jako společně žijící malou skupinu lidí spojenou manželstvím (partnerstvím), pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Rodina je brána jako nejstarší výchovná společenská instituce. Plní funkci reprodukční, ekonomickou, socializační a emocionální a tím vytváří předpoklady pro plnění funkce ochranné a výchovné s cílem vzájemné opory a citové základny. Rodina má hlavní roli v ovlivňování jedince. Od počátku života má významný dopad na vývoj dítěte, především tím, že uspokojuje jeho základní biologické potřeby a je vzorem pro mezilidské vztahy, které dítě absorbuje a nese s sebou po celý život. Rodinné prostředí by mělo být bohaté na různorodé podněty, které mají vliv na formování osobnosti jedince (Matějček, 1994).

SATIROVÁ (1994) zdůrazňuje, jak je důležité, aby každý člen rodiny měl dostatečnou hodnotu sebe sama a měl by být schopný respektovat i ostatní členy rodiny. Je nezbytné, aby v rodině existovala jasná a efektivní komunikace. Dále je důležité, aby rodina byla pozitivně naladěna ve vztahu ke společnosti, ve které žije.

Legislativní úprava pojetí rodiny je zakotvena ustanovením zákona č. 89/2012 Sb., Nový občanský zákoník, část druhá Rodinné právo, platná ke dni 1.1.2014, kterým byl nahrazen Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

Funkce rodiny

„Oženit se, založit rodinu, přijmout všechny děti, jež přijdou, zachovat je na tomto nejistém světě a dokonce, bude-li to možné, je trochu vést, to je podle mého přesvědčení nejzazší meta, jíž může člověk dosáhnout.“ (Franz Kafka).

Podle KOLÁŘE (2012) rodinu naplňuje několik klíčových prvků, které zajišťují různé funkce. Tyto funkce zahrnují reprodukční aspekt, ekonomický rozměr, socializační proces a emocionální podporu. Tyto složky dohromady vytvářejí podmínky pro naplnění ochranné a výchovné funkce rodiny, která se zaměřuje na vzájemnou oporu a vytváření citové základny.

Tyto funkce, které by měla rodina plnit, rozděluje KRAUS (2014, s. 81,82) na následující:

Biologicko-reprodukční funkce. Rodina je brána jako ideální prostředí pro uskutečňování lidské reprodukce. Narození potomka přináší nový význam a obohacuje smysl lidské existence.

Sociálně ekonomická funkce. Schopnost poskytnout ekonomické a sociální podmínky pro všechny své členy, a podílet se na ekonomickém rozvoji systému země.

Výchovná funkce. Plánované a úmyslné formování dětí, předávání společenských hodnot a standardů, podpora vzdělání a osobního rozvoje, poskytování nezbytné opory.

Socializační funkce. Naučení se základním dovednostem a vzorcům chování specifických pro danou společnost. Efektivní socializace usnadňuje dětem schopnost úspěšného fungování v dospělosti.

Emocionální funkce. Utváření emocionálního základu, poskytování pocitu lásky, bezpečí a jistoty.

Ochranná a domestikační funkce. Zopatřovací a pečovatelská funkce, která zajišťuje potřeby všech členů rodiny, domestikační funkce pak zajišťuje faktické vytvoření fyzického i emocionálního útočiště.

Rekreační a regenerační funkce. Způsob, jak rodina tráví svůj volný čas společně a jakým aktivitám se věnují jednotliví členové.

Aby rodina úspěšně naplňovala své cíle, je důležité, aby byla dostatečně stabilní. Rodinu, která tyto kritéria splňuje, nazýváme funkční. To znamená, že se v ní efektivně řeší problémy a existují zdravá emocionální pouta mezi jejími členy rodiny (Hartl, Hartlová, 2004).

PROCHÁZKA (2012) uvádí, že narození dítěte může být vnímáno jako hrozba pro stabilitu vztahu s partnerem. Je to zásadní a nevratná změna, která přináší nové zodpovědnosti a nároky na oba rodiče. Zatímco pro některé páry může být narození dítěte pozitivní posun ve vztahu a přináší ještě větší soudržnost a radost, pro jiné to může být zdroj napětí a stresu.

2.3 Rodina s dítětem se SVP

Asi každý při očekávání potomka věří v narození zdravého dítěte. Rodina, do které se narodí dítě, které má odlišné potřeby než intaktní děti, se dostává do nové situace, čelí novým výzvám a změnám ve svém každodenním životě. Tato nová situace má velký vliv na chod rodiny, protože vlastní potřeby jednotlivých členů se často musí přizpůsobit potřebám miminka s odlišnými potřebami. Vazby v rodině procházejí proměnou a někdy mohou být vystaveny velkým zátěžím. Vlastní potřeby se odsouvají na úkor miminka a vazby v rodině dostávají velký zásah. Pro takovou rodinu je klíčové mít pevné a stabilní kořeny, na kterých mohou stavět. To znamená mít dobrou podporu a porozumění ze strany rodinných příslušníků a blízkých. Přijetí a vzájemná podpora jsou nezbytné pro zvládnutí nové situace a zajištění dobrého rodinného prostředí. Je nezbytné, abychom tyto rodiny podporovali a projevovali pochopení v této složité nové situaci. Zároveň je důležité, abychom nezapomínali, že děti s postižením jsou jedinečné a v dnešní době jsou i nepostradatelnou součástí naší společnosti.

Některé funkce rodin mohou být časem narušeny a bohužel často vidáme, že rodiny tuto situaci neustojí a rozpadají se. Je důležité v této těžké situaci vyhledat pomoc blízkých nebo odborníků či rodin, kteří mají zkušenosti s podobnými situacemi a mohou pomoci lépe porozumět potřebám dítěte a lépe se s novými výzvami vyrovnat.

Dle SATIROVÉ (2006) je rodina jedinou sociální skupinou, která se musí neustále přizpůsobovat stále se měnícím podmínkám. Tyto krize mohou způsobovat dočasný neklid a vyžadují určitý čas k přizpůsobení. MRKVIČKA (1984) charakterizuje krizi jako změnu zaběhlého životního pořádku, jako ohrožení vlastní jistoty. Životní krize vyvolaná neštěstím je odlišná od krizí každodenních, normálních.

PLÁŇAVA (1998) rozděluje události v lidském životě za normativní, předvídatelné krize a těžké, nepředvídatelné krize tzv. paranormální – narození postiženého dítěte, těžká nemoc nebo úraz dítěte, kde často chybí alarmující fáze, tyto krize nastupují často neočekávaně a bývají doprovázeny zoufalstvím, výčitkami a stresem.

LANGMEIER A KOL. (2000) uvádí že se rodina s postiženým dítětem může cítit sociálně znevýhodněná a často se může izolovat od okolí. V těchto rodinách se často vyskytují emoce jako stud, vina, smutek, agrese.

Proto je velmi důležité těmto rodinám poskytnout potřebnou podporu, například formou rané péče, kterou vymezuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů následovně: „*Terénní služba, popřípadě doplněná ambulantní formou služby, poskytovaná dítěti a rodičům dítěte ve věku do 7 let, které je zdravotně postižené, nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivého zdravotního stavu*“ (§ 54).

Společnost pro ranou péči (2024) popisuje, že sehrává důležitou úlohu v působení na rodinu, zvláště na vývoji v prvních třech letech života, kdy jsou mozkové funkce dětí nejplastičtější a nejcitlivější na podněty. Je také klíčovým faktorem pro úspěšnou sociální integraci dítěte s postižením a poskytuje celkovou podporu rodině. Tato podpora zahrnuje výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, které zprostředkovávají kontakt se společenským prostředím a provádějí sociálně-terapeutické činnosti. Raná péče rovněž poskytuje pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

O důležitosti informovanosti rodičů píše i SLOWÍK (2016), který zdůrazňuje potřebu seznámení rodiny z možnosti využití služeb rané péče, co nejdříve po stanovení diagnózy dítěte.

MATĚJČEK A DYTRYCH (1994) uvádí že narození postiženého dítěte je pro rodiče období krize rodičovské identity. Dochází ke zhroucení očekávání, navozuje pocit neúspěšnosti a sociálního deficitu. Zvýšené nároky na péči o zdravotně postižené dítě s sebou nese velkou tělesnou, duševní ale i materiální zátěž. Tato situace není traumatem pouze pro matku, ale také velká zátěž pro otce, který by měl být psychickou oporou ženy.

Jak MATĚJČEK (1992) zdůrazňuje, rodiče by měli aktivně hledat co nejvíce informací k postižení svého dítěti. Narozdíl od vnímání narození postiženého dítěte jako neštěstí, by měla rodina tuto situaci vnímat jako výzvu, která vyžaduje obětavost a přijetí reality. Důležité je uvědomit si výhledy do budoucna a přijmout postavenou situaci s odvahou

a pozitivním přístupem. Je velmi důležité si uvědomit, jak uvádí WEIKERT (2007, s. 72), že „*Děti potřebují lásku, což je stará moudrost. Rodiče jsou tu proto, aby jim ji dávali, což je rovněž samozřejmý předpoklad. Děti potřebují lidi, kteří se kromě fyzického zaopatření postarají také o jejich emocionální potřeby*“.

Neméně důležitá je včasná stimulace dítěte a důležité je vědomí, že rodiče postiženého dítěte nejsou sami a nejsou ohroženi. Měli by si chránit manželství a rodinu a myslet na budoucnost.

K úspěšnému zvládnutí situace, vyrovnáním se a přijetí dítěte se znevýhodněním je důležité, aby rodina zůstala intaktní a byla schopna dítě přijmout a aby manželská dvojice fungovala normálním sexuálním životem. Rodina si vytváří konkrétní a realistické plány, které může s dítětem zvládnout. Projít úspěšně fázemi copingu. Rodiče jsou spokojeni nad zvládnutou situací a jsou ochotni pomáhat ve zvládání situace i rodinám v podobné situaci.

KERR (1997) uvádí že všechny děti nezávisle na svém znevýhodnění potřebují citovou náklonnost, zábavu, podněty a samozřejmě každodenní péči k uspokojení biologických potřeb. A co potřebují nejvíce – Lásku. KREJČÍŘOVÁ a kol. (2006) uvádí, že sdělení závažné diagnózy rodičů většinou způsobí hluboký otřes a každý člen rodiny na něj reaguje svým jedinečným postojem. Reakce rodičů na sdělení diagnózy se v průběhu času liší a prochází několika fázemi dle kategorizace Küblerové-Rossové:

1. Šok, jako prvotní reakce rodičů na tuto skutečnost, která je pro ně nepřijatelná. Reakce rodičů také závisí na jejich psychické odolnosti a temperamentu, ale také jak jim byla diagnóza sdělena a zda jim byla nabídnuta podpora.

2. Popření této skutečnosti je pro rodiče obranou a může trvat různě dlouho. Časem většinou dochází k přijetí situace.

3. Smutek, zlost, úzkost a pocit viny. Rodiče často neví, jak reagovat. Objevuje se pocity smutku, úzkosti, zlosti, viny, ale také strach z reakcí okolí a pocit hanby. Rodiče se snaží hledat viníka, nechtějí respektovat názor lékařů, často střídají zdravotní péči. Popírají skutečnost, vyhledávají jiné příležitosti, popřípadě rezignují na své životní cíle.

4. Stádium rovnováhy představuje období, kdy dochází ke snižování deprese a úzkosti, fáze zaměřená na vyhledávání nových informací o postižení, péči a možnosti sociální podpory. Rodiče již přijali skutečnost, jaká je, ale stále hledají nápravu, jak stávající stav změnit. Trauma se postupně mění ve stres a psychickou zátěž z každodenní péče a starost o dítě.

5. Stádium reorganizace. Rodiče postižení začínají akceptovat, dítě přijímají takové, jaké je, mají reálné plány a očekávání. Pokud partneři toto období ustáli dochází k vzájemná spolupráci v péči o dítě a rodinné vazby jsou posilněny.

Důležité je, aby se dítě cítilo milováno a podporováno. Zapojení dítěte s postižením do rodinných aktivit a tradic může posilovat jeho pocit sounáležitosti a zapojení. Vytváření společných zážitků může posílit rodinné vazby. Klíčovým prvkem je, aby rodina projevovala aktivní zájem o to, aby děti mohly prožívat svůj volný čas plnohodnotně a smysluplně, a to na základě dobrovolnosti a pod citlivým vedením rodičů nebo dalších členů rodiny. Rodina, která dokáže inspirativně podnítit a podpořit volnočasové aktivity svých dětí, může je vést k tomu, aby se k volnému času postavily kreativním způsobem a vyvinuly postoje a návyky, které budou pro ně platné i v budoucím životě (Hofbauer, 2004, s. 56-61).

U dětí se SVP je toto riziko ještě větší. Rodiny mohou být často uzavřené před okolím a nekomunikovat. Proto je nutné si uvědomit, že rodiče jsou nejen vzory pro volnočasové aktivity, ale také důležití zprostředkovatelé volného času svých dětí. Pomáhají vytvářet příležitosti pro volnočasové zážitky, nabízejí svým dětem možnosti výběru, jak trávit volný čas, podporují jejich účast tím, že sledují, financují nebo zajišťují dopravu na různé aktivity a porozumění potřebám a zájmům svých dětí a jak je mohou uspokojit prostřednictvím volného času (Hutchinson, 2014).

3 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY

Volnočasovou aktivitu lze definovat podle PÁVKOVÉ (2008): „*Jako cílevědomou aktivitu, zaměřenou na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Má silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci.*“ Existuje mnoho různých typů volnočasových aktivit, které mohou být tříděny podle různých kritérií. Jedním z nejjednodušších kritérií je účast jedince v aktivitě, což dělí volnočasové aktivity na aktivní, například sportování, malování, zpěv a pasivní, kdy je jedinec pouze příjemcem, př. sledování filmu, poslech hudby (Pávková, 2008, s. 92).

Volnočasové aktivity jsou činnosti, které provádíme ve svém volném čase mimo pracovní povinnosti nebo školní výuku. Mimoškolní výuka poskytuje příležitost pro děti využít svůj volný čas produktivním způsobem a rozšiřovat si své znalosti a dovednosti (Pávková a kol., 2001). Může se jednat o aktivity různých zájmů, jako jsou sportovní aktivity, umělecké a řemeslné aktivity, čtení, cestování, hraní her, sledování filmů nebo televize, společenské akce, relaxace a odpočinek v přírodě a jiné. Volnočasové aktivity jsou důležité pro osobní rozvoj, sociální interakci, zdraví a pohodu, a mohou přispět k vyváženému životnímu stylu.

Vzdělávací proces mimo tradiční formální systém školství, který nevede k získání oficiálních kvalifikací, jako jsou vysvědčení aj. nazýváme Neformální vzdělávání. Toto neformální vzdělávání zahrnuje organizované výchovné a vzdělávací aktivity, které se konají mimo rámec školního systému. Jeho cílem je záměrně rozvíjet životní zkušenosti, dovednosti a postoje na základě jasných hodnot a principů, i když nedovede k získání kompletního školního vzdělání (MŠMT).

3.1 Instituce pro volnočasové aktivity

Prostředí, kde děti a mládež tráví svůj volný čas, mohou být velmi rozmanitá. Instituce pro volnočasovou výchovu, se zaměřují především na pozitivní ovlivňování trávení volného času, které je státem podporováno. MUSIL (2014, s. 63) je dělí následovně:

- **Školská zařízení pro zájmové vzdělávání.**

Zájmové vzdělávání, jako klíčová součást celoživotního učení, je definováno v zákoně č. 561/2004 Sb., kde je označeno jako vzdělávání zaměřené na naplnění volného času účastníků různými aktivitami. Zájmové vzdělávání nenabízí formální stupeň vzdělání, místo toho se zaměřuje na rozvoj osobnosti a kompenzaci jednostranného zatížení ze školy. Jeho role je mnohostranná, zahrnuje například výchovu, vzdělávání, kulturní aktivity či prevenci sociálních problémů a zdravotní podporu. Jsou otevřená všem zájemcům bez ohledu na rasu, národnost nebo pohlaví a přispívají k ochraně dětí a mládeže před rizikovým chováním (MŠMT).

Školní družiny - zařízení pro zájmové vzdělávání určeny žákům prvního stupně základní školy.

Školní kluby - zařízení pro zájmové vzdělávání určeny pro žáky druhého stupně základní školy, poskytující specifické programy. Tyto programy jsou vytvářeny s ohledem na odlišné zájmy a potřeby jednotlivých žáků.

Střediska volného času - školská zařízení, která mají za úkol motivovat, podporovat a vést jedince k rozvoji osobnosti a získávání klíčových a odborných kompetencí, jsou otevřená pro všechny věkové skupiny, včetně dospělých a seniorů a nabízejí různorodé aktivity, jako jsou kroužky, soutěže, tábory, kurzy a další vzdělávací akce. Organizují také otevřené kluby a podílejí se na pořádání soutěží a přehlídek pro děti a žáky. Poskytují aktivity v bezpečném prostředí a disponují profesionálním týmem pedagogů (Musil, 2014).

Školská výchovná a ubytovací zařízení - Zařízení, do nichž řadíme: Domovy mládeže, které zajišťují ubytování, stravování a výchovné vedení žáků SOŠ a VOŠ a internát, jako výchovně vzdělávací a stravovací ubytování pro žáky se zdravotním postižením, navazujícím na speciálně výchovně vzdělávací činnost školy (Musil, 2014).

○ **Instituce a sdružení zájmového vzdělávání**

Tyto instituce pozitivně ovlivňují volný čas dětí a mládeže s různým výchovným a vzdělávacím zaměřením. Patří sem základní umělecké školy, jazykové školy, sdružení dětí a mládeže, nestátní neziskové organizace (Junák, Pionýr, Sokol, aj. spolky), organizace církevních a náboženských společností nebo výchova zážitkem.

○ **Komerční organizace**

Na jejich vedení se nepodílí stát. Mohou na děti působit i negativně, patří sem zábavné parky, diskotéky, kluby, media, PC firmy, sociální sítě.

Ve školských zařízeních by měla mimoškolní výuka vést pouze kvalifikovaná pedagogická osoba, zatímco v komerčních a neziskových organizacích může být vedení aktivit svěřeno i osobám bez pedagogického vzdělání. Školská zařízení podléhají školskému zákonu a jsou státem řízena, což se odráží například ve financování. Naopak komerční a neziskové aktivity nejsou pod školským zákonem a nejsou financovány státem, pokud nejsou prováděny jako součást školského zařízení (MŠMT).

3.2 Školní družiny

Dle stránek MŠMT, patří mezi školské instituce pro zájmové vzdělávání, které poskytují zájmové vzdělávání žákům základních škol a spolu s neformálním vzděláváním tvoří nedílnou součást procesu celoživotního učení. Mají klíčovou roli v podpoře rovných příležitostí, prevenci sociálních problémů a rozvoji talentu u dětí a mládeže. Jejich činnost je upravena vyhláškou č. 74/2005 Sb. o zájmovém vzdělávání, která stanoví podrobnosti týkající se obsahu, rozsahu, organizace a provozních podmínek těchto zařízení, a to v souladu se školským zákonem č. 561/2004 Sb.

Výchova mimo vyučování. MUSIL (2014, s. 33) tento pojem popisuje jako odborné pedagogické působení na děti, čímž záměrně ovlivňujeme jejich volný čas. PÁVKOVÁ a kol. (2008, s. 37) ji označují následujícími aspekty: „*Probíhá mimo povinné vyučování, mimo bezprostřední vliv rodiny, je institucionálně zajištěná a uskutečňuje se převážně ve volném čase*“. Hlavním cílem je podporovat individuální rozvoj jednotlivce, a to prostřednictvím získávání nových dovedností a rozvoj kompetencí, čímž můžeme přispívat a k formování kvalitních hodnot.

HÁJEK (2007, s. 21-22) uvádí, že školní družiny i kluby mají za hlavní cíl rozvíjet určité kompetence, ačkoliv nemají povinnost naplňovat všechny požadavky obsažené v kurikulech, konkrétně v RVP ZV.

TURECKIOVÁ A VETEŠKA (2008) popisují kompetence jako „*Schopnost člověka využívat a rozvíjet své vědomosti, dovednosti, zkušenosti, postoje, hodnoty v různých životních situacích*“.

Kompetence popisuje HÁJEK (2007) jako skupinu vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou nezbytné pro osobní rozvoj a úspěch člověk v rámci společnosti. Cílem vzdělávání je vybavit všechny účastníky, tedy žáky, potřebnými kompetencemi na úrovni, která je pro ně dosažitelná, a připravit je tak na další vzdělávání a úspěšné zapojení do společnosti. Mezi hlavní kompetence řadíme následující:

Kompetence k učení, což můžeme popsat jako schopnost učit se aktivně a efektivně a umět získávat informace z různých zdrojů a používat je následně v praxi.

Kompetence k řešení problémů, jako schopnost identifikovat a řešit problémy pomocí různých přístupů, být kreativní a také schopný se adaptovat na změny v životě. Být schopen dokončit započaté činnosti a hledat nová řešení.

Komunikační kompetence je brána jako umění vyjádřit vlastní myšlenky, mít dobré komunikační schopnosti a využívat informační a komunikační technologie.

Sociální a interpersonální kompetence, schopnost plánování a dobré organizace. Umět řídit činnosti, umět prosadit své názory, ale zároveň respektovat ostatní, ovládat vlastní chování a jednání.

Občanské kompetence, představuje uvědomění si vlastních práv, ale také práv ostatních. Být zodpovědný za vlastní zdraví a zdraví ostatních. Respektovat sociálního a kulturního prostředí a chránit kulturní dědictví. Podílet se na rozvoji kvality životního prostředí.

Kompetence k trávení volného času, schopnost efektivně využívat volný čas, vybírat zájmové aktivity dle své volby. Umět vyrovnávat stresové situace, kompenzovat, relaxovat a odpočívat. Schopnost odmítnout nežádoucí nabídky trávení volného času (Hájek, 2007, s. 21-22).

Školní družina je místem, které poskytuje výchovnou péči a zabezpečení dětí v době, kdy jejich rodiče pracují a nemají možnost být se svými dětmi. Zaměřuje se na co největší rozmanitost volnočasových aktivit a uspokojení jejich významné potřeby přirozeného pohybu a dále zdůrazňuje, že „*Současné pojetí práce ve školní družině a ve školním klubu ve zvýšené míře zdůrazňuje požadavek individuálního přístupu, respektování osobnostních zvláštností jedinců v oblasti potřeb, zájmů, sklonů a schopností. Předpokladem k tomu je zachování rovnováhy mezi organizovanou a spontánní činností a přihlížení k odlišné mentalitě jednotlivých žáků i při hromadně organizovaných činnostech*“ (Pávková, 2008, s. 115).

MALACH (2007, s. 75) uvádí, že hlavním zaměřením školních družin je poskytování volnočasových aktivit, relaxace a rekreace dětí.

Hlavním dokumentem, na němž je založena výchova a vzdělávání ve školní družině je Školní vzdělávací program (ŠVP), což je dokument vytvořený specificky pro konkrétní školu a navazuje na Rámcový vzdělávací program (RVP) pro základní vzdělávání. Jeho příprava probíhá ve spolupráci výchovatelského sboru a ředitele školy. ŠVP obsahuje následující komponenty: Identifikační údaje, které zahrnují informace, které jednoznačně identifikují danou školu, jako je název, adresa, kontaktní údaje atd (MŠMT).

Charakteristika zařízení, kde se popisují specifické rysy a charakteristiky školy, které mohou ovlivnit její vzdělávací program.

Konkrétní cíle vzdělávání jsou ŠVP stanovuje jasně definované cíle, které má škola pro své žáky. Tyto cíle by měly být konkrétní, měřitelné a realistické.

Podmínky pro vzdělávání: ŠVP zahrnuje informace o materiálních a personálních podmínkách školy, ekonomických zdrojích, bezpečnosti a ochraně zdraví, kritériích pro přijímání uchazečů a podmínkách pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Délka, časový plán a podmínky ukončování (Musil, 2014, s.62).

Vychovatelé ve školní družině musí být plně kvalifikovaní pedagogové, dle Zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, který stanovuje minimální kvalifikaci, kterou musí vychovatelé ve školní družině splňovat.

Jak uvádí PÁVKOVÁ (2008) pro dosažení úspěchů ve výchově dětí je potřeba nejen odborných znalostí, ale hlavním předpokladem je láska k dětem, ochota přizpůsobit komunikaci a budování pozitivních vztahů, založených na důvěře.

Jako hlavní obsah výchovně vzdělávacích činností školní družiny uvádí PÁVKOVÁ (2014, s. 36) různorodou škálu aktivit a dělí je na následující činnosti. Odpočinkové, rekreační, zájmové, sebeobslužné činnosti, veřejně prospěšné aktivity a příprava na vyučování. Důležitou součástí pedagogického působení družiny je také podpora a upevňování hygienických návyků a občas se do programu zařazují vhodné veřejně prospěšné aktivity.

Školní vzdělávací program vydává ředitel školy a zpřístupní ho veřejnosti na vhodném místě v rámci školního zařízení. To může zahrnovat umístění na nástěnce, pokud je program přehledný a jeho rozsah to umožňuje. Alternativně je možné program zveřejnit v elektronické podobě na webových stránkách školy. Do školního vzdělávacího programu může každý nahlížet a pořizovat si z něj opisy a výpisy (MŠMT).

3.3 Školní družina speciální

Ve své práci se budu zabývat pozorováním v prostředí školní družiny speciální, proto se zaměřím více na popis tohoto druhu družiny.

Školní družina svým pojetím navazuje na školní vzdělávání a rozvíjí celkovou osobnost dítěte. ŠD se zaměřuje na výchovu, vzdělávání, rekreační, sportovní a zájmové činnosti mimo vyučování. Dále u žáků rozvíjí samostatnost v sebeobsluze, praktické dovednosti a učí je řešit různé modelové situace. Pomáhá uspokojovat a rozvíjet kulturní potřeby i rozmanité zájmy. Žáci zde také získávají v rámci svých možností podmínky pro vlastní seberealizaci a prostor pro vyjádření. Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami upravuje Školský zákon č. 561/2004 Sb. v § 16, Vyhláška MŠMT ČR č. 27/2016 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Žáci mají možnost relaxovat, zapojit se do her různého typu. Každý den je pro ně připravena rozmanitá, tematicky zaměřená činnost.

Jak je uvedeno ve VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍM PROGRAMU PRO ZÁJMOVOU ČINNOST (2022) školní družinu mohou navštěvovat všichni žáci základní školy speciální, přednostně je určena pro žáky prvního stupně základní školy, ale mohou být přijati i žáci druhého stupně, na základě kapacity k pravidelné nebo nepravidelné docházce. Přijetí i odhláška je na základě písemných žádostí od rodičů. Provoz družiny je od pondělí do pátku v ranních i odpoledních hodinách. Stravování žáků probíhá ve školní jídelně (SŠ, ZŠ a MŠ, Prostějov, 2022).

Personálně družinu zajišťují vychovatelky, které mají potřebné vzdělání a zkušenosti pro práci s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. ŠD vytváří prostředí, ve kterém se žáci cítí bezpečně a spokojeně. Nabídka aktivit je dobrovolná a klade důraz na pozitivní hodnocení a rozvoj mezilidských vztahů. Školní družina má dvě vlastní místnosti a využívá další prostory v budově školy. Třídy jsou bezbariérové a vybaveny počítačem a pomůckami. Žáci mají přístup k různým aktivitám a terapiím. Hlavní zásady bezpečnosti zahrnují trvalý dozor nad žáky, což zajišťuje jejich bezpečnost a pohodu během pobytu. Dále je důležité dbát na správné osvětlení pracovního prostředí, aby žáci měli optimální podmínky pro svou činnost. Rodiče jsou pravidelně informováni o jakýchkoli změnách ve zdravotním stavu jejich dětí, což umožňuje poskytnout potřebnou péči a podporu. Respektuje se individuální tempo každého žáka, které vychází z jeho specifického zdravotního stavu. Kromě toho se provádí časté střídání činností a jsou vkládány relaxační chvíle, což podporuje pohodu žáků a zvyšuje jejich efektivitu (SŠ, ZŠ a MŠ, Prostějov, 2022).

Školní družina jako školské zařízení má povinnost vést pedagogickou dokumentaci o své činnosti, jak jí to ukládá Školský zákon č. 561/2004 Sb. v platném znění. Zahrnuje:

Evidenci přijatých žáků, zápisové lístky žáků, na kterých jsou zaznamenány informace o rozsahu jejich docházky a způsobu odchodu ze školní družiny, sdělené zákonnými zástupci. Přehled výchovně vzdělávací práce, který dokumentuje různé aspekty pedagogické činnosti v školní družině.

Celoroční plán činnosti, který stanovuje plánované aktivity a události během celého školního roku. Měsíční plán činnosti, který specifikuje aktivity a události pro konkrétní měsíc. Řád školní družiny, který obsahuje pravidla a procedury, které platí v rámci školní družiny a slouží k udržení pořádku a bezpečnosti.

Školní vzdělávací program pro zájmové vzdělávání je koncipován jako pokračování školního vzdělávacího programu pro žáky se středně těžkým až těžkým zdravotním postižením. Skrze vhodně vybrané aktivity se věnuje pozornost celkovému rozvoji osobnosti žáka, což přispívá k dalšímu rozvoji jeho klíčových kompetencí. Školní družina speciální své cíle zaměřují na podporu tvořivosti, představitivosti a řešení problémů u žáků. Rozvíjení efektivní komunikace a pozitivního chování. Podporuje sebeobsluhu, spolupráci a citlivost k druhým a přírodě. Učí své žáky chránit si své zdraví a účastnit se aktivit pro veřejnost a posiluje spolupráci mezi školou a rodinou (SŠ, ZŠ a MŠ, Prostějov, 2022).

Činnosti školní družiny

Obsahová náplň práce školní družiny zahrnuje různorodé činnosti, které se vzájemně doplňují. Ve ŠD speciální se přihlíží k individuálním potřebám a schopnostem dětí.

1. Relaxační a odpočinkové činnosti jsou převážně náplní ranní družiny a času, kdy jsou děti po obědě. Odpočinkové činnosti mají pomoci odstranit únavu po školní dopolední práci. Důležité je zařazení odpočinkových činností do denního režimu ŠD, jejich organizace a náplň plní psychohygienické poslání (Hájek, 2003, s. 17). Patří sem klidné aktivity spojené s odpočinkem na koberci nebo na podložkách, poslech čtených pohádek nebo relaxační hudby a sledování videa. Děti také rády navštěvují Snoezelen, což je speciální místnost, vybavená vodní postelí a spoustou různých světelných podnětů, sloužících ke stimulaci.

2. Rekreační činnosti „*Slouží k regeneraci sil, převažuje v nich aktivní odpočinek s náročnějšími pohybovými, sportovními, turistickými nebo manuálními prvky*“ (Hájek, 2003, s. 17). Patří sem různé hry, pohybové hry nebo soutěže venku nebo v tělocvičně a vycházky.

3. Zájmové činnosti „*Zájem můžeme popsat jako získaný motiv, který se projevuje kladným emočním vztahem jedince k určité skutečnosti a k určitému druhu činnosti*“ (Čáp, Mareš, 2001, s. 133). Dále také uvádí, že zájmy představují důležitý aspekt, který může obohacovat život jednotlivce, skupiny i celé společnosti, a přinášet jim radost, vnitřní bohatství a smysl. Druhy zájmových činností se zaměřují na hudební, výtvarné či sportovní aktivity. Součástí je malování s pomocí různých netradičních technik dle ročních období, svátků aj., poslech a zpěv písniček, hudební hry, hudební kroužek, hra na jednoduché nástroje, muzikoterapie, kroužek bubnování.

Při pracovních činnostech se zařazují různé konstruktivní hry se stavebnicí. Práce s různými přírodními materiály, či využití školní kuchyně pro přípravu jednoduchých sezonních pokrmů. V rámci pracovních činností se zařazují různé konstruktivní hry se stavebnicí. Práce s různými přírodními materiály či využití školní kuchyně pro přípravu jednoduchých sezonních pokrmů. Nedílnou součástí činností ve ŠD jsou sportovní činnosti, které zahrnují aktivity s netradičním náčiním, různá zdravotní cvičení, rytmický pohyb a tanec s hudbou, balanční aktivity, sportovní hry, smyslový chodník nebo trampolining. Činnosti s přírodovědným a dopravním zaměřením. Aktivity zaměřené na pozorování a chápání změn v přírodě v jednotlivých ročních obdobích. Enviromentální činnosti a hry. Zařadit sem můžeme i spontánní aktivity, které respektují specifické zájmy dětí. Každý žák je vnímán jako jedinečná osobnost, a proto je uplatňován individuální přístup.

4. Příprava na vyučování je součástí činností ve ŠD, ale nejsou povinné, jsou založené na dobrovolnosti (Hájek, 2003, s. 17). Může zahrnovat zábavné procvičování učiva prostřednictvím různých didaktických her, práci s iPadem nebo na PC.

V rámci ŠD speciální jsou žáci ještě vedeny k sebeobslužným činnostem, při kterých se zaměřují na dodržování základů hygieny, zásad při používání WC, správného stolování a úklidu místa, vše s ohledem na možnosti daného žaka.

3.4 Speciálně terapeutické volnočasové aktivity

SLOWÍK (2016, s. 182) popisuje z hlediska speciální pedagogiky terapii jako „*Každý odborný postup, který pomáhá dosahovat výchovných a vzdělávacích cílů a současně má také léčebný efekt*“. ŠD speciální využívá následujících terapeutické aktivity:

Muzikoterapie

KANTOR a kol. (2009, s. 27) popisuje muzikoterapii jako druh preventivní, rehabilitační nebo léčebné terapie, vhodné jak pro jednotlivce, tak i skupinu. Využívá hudby či hudebních prvků (zvuků, rytmu, melodie) za účelem podpory komunikace, vztahů, zlepšení učení, pohyblivosti, sebevyjádření. Je prováděna kvalifikovaným muzikoterapeutem. Jejím hlavním záměrem je posílit nebo obnovit funkce člověka tak, aby dosáhl lepšího souladu sám se sebou i s okolím. Muzikoterapie může být použita jako prostředek prevence, rehabilitace nebo léčby.

V rámci družiny speciální je muzikoterapie realizována jako bubenický kroužek, kdy se děti aktivně zapojují do tvorby hudby za pomoci různých nástrojů a na pasivní muzikoterapii, která je zaměřená na relaxaci a vnímání., naslouchání nebo pomoci vibrací. Děti, které tento zájmový kroužek navštěvují, reprezentují školu na různých besídkách a akcích školy a města.

Trampolining

Patří mezi hojně využívané pohybové aktivity ve ŠD, které jsou doprovázeny zpěvem písni nebo poslechem reprodukované hudby. Jsou členěny na aktivní část a relaxační.

TOUPALOVÁ (2005, s. 39) toto cvičení definuje následovně jako „*Moderní přístup v pojetí vnímání vlastní tělesnosti s úzkou vazbou na psychiku. Jde o získávání takových pohybových dovedností, schopností a kompetencí pomocí trampolíny, které jsou využitelné ve všech oblastech života jedince. Jde zejména o rozvoj nervosvalové koordinace, senzomotorických dovedností, prostorové orientace, rytmizace, sociálního vnímání a*

prožívání. Pohupující se plachta trampolíny má navíc významně stimulační antistresový účinek. Trampolining není samonosnou reedukační metodou, může však významně obohatit současný rejstřík výukových a učebních strategií“.

KRATOCHVÍL (1997, s. 63) popisuje, že při skákání na trampolíně dochází ke zlepšení srdeční a svalová zdatnosti, zlepšuje se schopnost soustředit se. Uvolňují se také látky (endorfiny), které navozují pocit spokojenosti a odstraňují pocit napětí.

Canisterapie

GALAJDOVÁ (2011) popisuje tento druh terapie, jako činnost, uskutečňovanou pomocí pozitivního účinku pejska na člověka. Pes má vyšší tělesnou teplotu než člověk, což umožňuje při kontaktu s pacientem prohřátí svalů, zlepšení krevního oběhu a uvolnění svalových křečí. Navíc kontakt se srstí psa může mít blahodárny efekt. Pes navíc může podporovat pohybovou stimulaci a rehabilitaci a na psychické úrovni fungovat jako přítel a společník. Canisterapie může pomoci při rozvoji motorických dovedností, emocionálního propojení, kognitivního rozvoje a schopnosti relaxace.

Snoezelen

Je terapeutická metoda, která probíhá ve speciální, multisenzorické místnosti, která je vybavená různými prostředky stimulace jako je vodní lůžko, různá zrcadla, světelné efekty, houpačky aj. Jde o pozitivní prostředí s relaxační, poznávací a interaktivní funkcí. Nabízí různorodé senzorní zážitky s cílem celkového uvolnění. Tyto prožitky mohou být navozeny pomocí tepla, vůně, hudby, tlumeným osvětlením nebo poznáním, kdy se děti mohou přemisťovat, lézt, houpat se, schovávat se, objevovat, hrát, spustit masážní přístroj, zhasnout aj. Zásadou práce v snoezelenu je důvěra mezi terapeutem a klientem a zejména respektování klientových potřeb a přání (Fajmonová, 2008). Významná nizozemská supervizorka ACHTERBERGOVÁ (2004) vnímá tuto terapii jako zásadní filozofii. Skrze odevzdání svého já se otevírá cesta k přijetí druhého. Darování druhému člověku možnost být tím, kým je, v bezpečném prostředí, je zároveň darování pocitu štěstí. Tato terapie není pouze o relaxaci a stimulaci smyslů, ale také podporuje schopnost otevřít se novým zážitkům a být sám sebou. Skrze snoezelen můžeme posílit nejen relaxaci a stimulaci smyslů, ale i individuální sebevyjádření a emocionální blaho jedince.

Aromaterapie

Ve školní družině v rámci odpočinkových činností je hojně využíváno i této terapie, která prokazatelně podporuje relaxaci, snižuje úzkost a může přispět k celkové pohodě dětí. Podle DAMIANA (1997) je aromaterapie jedním z oborů tzv. alternativní léčby. Alternativní medicína se zabývá jiným způsobem odstranění zdravotních problémů, než je tomu v klinické praxi. Při aromaterapii je v ŠD využíván esenciální olej k provonění prostředí herny nebo snoezelenu, pomocí aromalampy nebo k masážím či bazální stimulaci. Oblíbený je eukalyptus, meduňka, pomeranč a levandule.

Smyslová místnost

Tato místnost je navštěvovaná v rámci zájmových činností a je velmi oblíbená. Jak uvádí autoři na českých stránkách Montessori, je tato metoda terapie postavena na základech Montessori pedagogiky, která zdůrazňuje samostatnost, praktické dovednosti a rozvoj smyslových schopností. Jejím cílem je podpora žáků v zvládnání běžných úkolů a rozvoj schopnosti porozumět a komunikovat se světem kolem nich. Tato terapie není pouze o vzdělávání, ale o celkovém osobnostním růstu. Pomáhá dětem získat dovednosti potřebné pro úspěšný a spokojený život v každodenní realitě. Prostředí terapie je utvářeno tak, aby vyhovovalo potřebám jednotlivých účastníků a jejich individuálním způsobům učení. Klade se důraz na praktické aktivity, které podporují rozvoj motorických dovedností, smyslového vnímání a schopnosti porozumění a respektu k prostředí (Montessori ČR).

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Od počátku lidské civilizace hledal člověk vysvětlení různých jevů, které pozitivně či negativně determinovaly jeho život. V souladu s rozvojem mozku získával člověk na kladené otázky přesnější odpovědi. Z praktického empirického pozorování vznikla vědecká odvětví, která dávala a dávají odpovědi na jednoduché, ale i složité otázky, které si lidská společnost klade. Věda a výzkum mají v životě lidstva neskutečný přínos, dokáží reagovat na měnící se prostředí a na nové situace. Nově nabyté informace mohou přinést odpovědi na neznámé otázky a tím pozitivně ovlivňovat životy druhých lidí i celé společnosti.

Je možné vidět vědu jako touhu a zvědavost v získávání odpovědi na otázky, které se týkají našich životů s posláním interpretováním reality (Ferjenčík, 2000, s. 13).

Vědecké výstupy by měly mít za cíl uchování a zvýšení kvality života, a tím přispívat k celkovému zdokonalování kulturního a civilizačního standardu společnosti (Skulil a kol, 2011, s. 15).

Empirická část diplomové práce se zaměřujeme na realizaci pedagogického výzkumu, zaměřeného na trávení volného času dětí se SVP. Pro tuto práci byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu. Následně bylo vybráno pět dětí se SVP, které navštěvují ZŠ speciální a jsou ve věku 12 až 18 let. Do výzkumu byli zapojeni tři chlapci a dvě dívky. Tento výzkum by mohl přispět k lepšímu porozumění potřebám rodin s dítětem se speciálními potřebami a pomoci najít způsoby, jak je podpořit v plnohodnotném trávení jejich volného času.

Hlavním cílem výzkumného šetření:

- Je analyzovat vliv rodinného prostředí na způsob, jakým děti se SVP tráví svůj volný čas.

Dílčím cílem:

- Zjistit jakým volnočasovým aktivitám se věnují děti v prostředí rodiny.
- Charakterizovat oblíbené zájmové činnosti a aktivity našich respondentů ve školní družině.
- Zjistit, zda se děti účastní i jiných mimoškolních aktivit.

V rámci toho výzkumu byly stanoveny následující výzkumné otázky.

Výzkumné otázky:

1. Jaký vliv má prostředí rodiny na trávení volného času dětí s SVP?
2. Jakým volnočasovým aktivitám se děti rády věnují v rodinném prostředí?
3. Jaké jsou oblíbené zájmové činnosti a aktivity dětí ve školní družině?
4. Zda se děti účastní i jiných mimoškolních aktivit?

Tyto výzkumné otázky umožní systematicky prozkoumat vztah mezi rodinným prostředím, školními aktivitami a volnočasovými preferencemi dětí se SVP, a tím lépe porozumět jejich zkušenostem a potřebám.

4.1 Metodologie

Vzhledem k myšlence této práce byla zvolena kvalitativní metodologie výzkumu, která, jak autor GAVORA (2000, s. 31) zdůrazňuje, nepracuje s číselnými daty, ale spíše umožňuje výzkumníkovi navázat blízký vztah s účastníky. Tímto přístupem je možné hlouběji porozumět jejich myšlenkám, chování a poskytuje tak možnost detailně popsat jednotlivé situace.

Cílem kvalitativně orientovaného výzkumu je především zmapovat specifika a jedinečnost případů, nikoliv společné znaky a jejich kvantifikaci, jako je tomu v případě výzkumu kvantitativního (Miovský, 2006).

„Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím“ (Disman, 1993, s. 285).

Charakter kvalitativního výzkumu zahrnuje to, že jeho průběh se utváří během sběru dat. V rámci tohoto přístupu je zkoumaná skutečnost analyzována a zkoumána do hloubky a detailu. Tímto způsobem získáváme bohaté informace o omezeném počtu jednotlivců (Olecká a Ivanová, 2010, s. 33).

FERJENČÍK (2000, s.245) uvádí: *„Kvalitativní výzkum je ve své povaze orientován holisticky. Člověk, skupina, jejich produkty či nějaká událost jsou zkoumány podle možností v celé své šíři a všech možných rozměrech. Navíc je aspirací pochopit všechny tyto rozměry integrovaně – v jejich vzájemných návaznostech a souvislostech“*.

SMUTEK (2014, s. 37) ve své odborné práci uvádí, že se kvalitativní výzkum soustředí na analýzu běžného a rutinního života lidí v jejich přirozeném prostředí. Podle

ŠVAŘÍČKA a ŠEDO VÉ (2007, s. 76) jde v kvalitativním výzkumu o zkoumání jevů a problému v přirozeném a reálném prostředí, jehož hlavním cílem je poskytnutí celkového obrazu těchto jevů, které jsou založeny na datech a také vztahu mezi účastníkem a výzkumníkem bez předem stanovených hypotéz. Klíčovým faktorem je zde úroveň důvěry a otevřenosti, kterou oslovení respondenti projevují vůči výzkumníkovi, a tato dynamika může výrazně ovlivnit kvalitu získaných dat. Proto je zásadní pečlivě zvážit, jakým způsobem vstoupíme do terénu, který má být zkoumán. V mém případě byl vstup do terénu snadný, neboť v rámci této školy působím jako pedagog. Tato pozice mi umožňuje efektivněji navázat interakce s účastníky zájmového vzdělání i jejich zákonnými zástupci a vytvořit tak prostředí důvěry, což by mělo pozitivně ovlivnit kvalitu získaných dat.

4.2 Výzkumné nástroje

Rozhovor

Jako výzkumný nástroj je zvolen polostrukturovaný rozhovor, který je sestaven na základě připraveného seznamu témat a otázek (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 160). V rámci výzkumu byly prováděny otevřené rozhovory se zákonnými zástupci. MIOVSKÝ (2006, s. 156) používá termínu „*interview*“. Tato metoda umožní získat komplexní pohledy na to, jak prostředí rodiny ovlivňuje volnočasové aktivity a jakým způsobem děti rády tráví svůj volný čas.

HENDL (2005, s. 174) uvádí, že rozhovor by měl zahrnovat určitý soubor základních otázek nebo témat, způsob a pořadí, jakým budou informace získány, je však svěřen do rukou výzkumníka. Před samotným začátkem rozhovoru bylo informantům sděleno téma a účel výzkumu, a byli požádáni o udělení informovaného souhlasu, stejně tak ředitel školy, kde výzkum probíhal. Rozhovory byly tvořeny na základě deseti základních otázek a poté následně analyzovány. Výsledky rozhovorů s rodiči jsou zpracovány do případových studiích. S respektem k GDPR jsou veškerá data anonymizována.

Pozorování je dalším nástrojem tohoto výzkumu.

„Zúčastněným pozorováním je možné popsat, co se děje, kdo nebo co se účastní dění, kdy a kde se věci dějí, jak se objevují a proč“ (Hendl, 2016, s. 197).

V případě tohoto výzkumu bylo zvoleno záměrné, ale nestandardizované pozorování, kdy jsme se zaměřila na aktivitu dětí v rámci činností ŠD. Sledovala jsem úroveň zapojení do činností a jejich emocionální projevy. Tím mi bylo umožněno získat konkrétní náhled na to, jaké aktivity děti vyhledávají a jakým způsobem se zapojují do aktivit a které se jim líbí. Toto pozorování ve školní družině může také poskytnout cenné poznatky o preferencích nabízených volnočasových aktivit u jednotlivých žáků a také získat poznatky o interakcích dětí v tomto neformálním prostředí. Pozorování bylo realizováno od února do dubna 2023. Využitím této kvalitativní metody je možno prozkoumat širokou škálu perspektiv a získat hlubší pochopení toho, jaké faktory ovlivňují volnočasové aktivity postižených dětí v různých prostředích. Jak zdůrazňuje HENDL (2016) navázání vztahu s pozorovanou osobou je klíčové pro efektivní sběr informací. V mém případě byla zásadní moje účast jakožto klíčového informanta, neboť již po dobu sedmi let pracuji s dětmi s SVP. Mé povědomí o jejich potřebách, zájmech a způsobu komunikace přispělo k hlubšímu porozumění během pozorování. V průběhu pozorování jsem se zaměřila na chování sledovaných dětí a na reakce na nabízené aktivity. Zaznamenávala jsem si poznámky a detaily, které mi pomohly rekonstruovat jejich projevy a reakce. Tyto poznámky mi byly cenným prvkem pro mou analýzu a interpretaci pozorovaných jevů.

Případová studie

Nástroj případové studie charakterizuje andragogický slovník jako nástroj výzkumu v oblasti sociálních, pedagogických a psychologických věd, kde se zkoumají detailně jednotlivé případy nebo skupiny případů s cílem hloubkově pochopit jejich specifika.

Případovou studii je možné popsat jako *„Detailní studium jednoho nebo několika málo případů, jimiž se snažíme zachytit složitost případu a popsat vztahy v jejich celistvosti. Předpokládá se, že důkladným prozkoumáním jednoho případu lépe porozumíme jiným podobným případům“* (Hendl, 2005, s. 104).

FERJENČÍK (2000, s. 133) vysvětluje, že případová studie se typicky zaměřuje na dlouhodobý výzkum jednotlivce, kde hlavním záměrem je získání informací prostřednictvím

přímého kontaktu, formou rozhovoru s danou osobou nebo s osobami blízkými této osobě, v našem případě se zákonnými zástupci.

Charakteristika výzkumného vzorku.

Tato práce se zaměřuje na provedení podrobné analýzy několika individuálních případů, s cílem získat hlubší vhled do života a zkušeností rodiny vybraných dětí s SVP. Tato metoda nám umožní identifikovat rodinné prostředí a specifické aktivity, kterým se věnují ve volném čase. V rámci každého případu bude podána detailní charakteristika sledované osoby. To zahrnuje diagnostické údaje, osobní a rodinnou anamnézu a popis způsobu trávení volného času v rodině a ve školním prostředí.

V rámci výzkumné části práce byl zvolen nástroj případových studií, které umožňují detailní pohled na život pěti vybraných dětí se specifickými vzdělávacími potřebami, které navštěvují ZŠ speciální. Tito účastníci byli cíleně vybráni. Do výzkumu byli zapojeni tři chlapci a dvě dívky. Informace uvedené v případových studiích byly získány rozborem získaných rozhovorů a také pozorováním žáků ve školní družině.

ZÁKLADNÍ ÚDAJE	POHLAVÍ	VĚK	DIAGNÓZA	ŠD
ŽÁK 1	Chlapec	14 let	STMR, ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ	ano
ŽÁK 2	Dívka	18 let	MIKROCEFALUS, DMO	ano
ŽÁK 3	Dívka	15 let	STMR, PAS	ano
ŽÁK 4	Chlapec	14 let	DMO, STMR, EPILEPSIE	ano
ŽÁK 5	Chlapec	16 let	STMR, PAS	ano

Tabulka č.1 Základní údaje o informantech (vlastní)

Výzkumné zařízení

Výzkum byl proveden ve školní družině nejmenované ZŠ speciální. Školní družina je rozdělená na pět oddělení s maximální kapacitou 30 dětí. Ve školní družině pracuje pět zkušených pedagogických pracovníků, kterým pomáhá několik asistentů pedagoga. Školní družina má zaveden každodenní provoz. Ranní služba je od 6:40 – 7:45 a odpolední provoz začíná od 12:00 do 15:30 hodin. Pro různé aktivity jsou k dispozici tři plně vybavené školní družiny, tělocvična, cvičná kuchyňka, keramická dílna, snoezelen a smyslová místnost. Za příznivého počasí žáci mohou relaxovat na nově vybudované školní zahradě, která je vybavena dvěma altánky s posezením, pískovištěm, skluzavkou a smyslovým chodníkem. Žáci se také společně podíleli na realizaci bylinkové zahrádky a výsadbě ozdobných květin. V průběhu roku také pomáhají s péčí o zahradu.

PROVOZ ŠD						
RANNÍ PROVOZ		ODPOLEDNÍ				
6:40 - 7:45		12:05 - 13:00	13:00 - 13:40	13:40 - 14:20	14:20 - 14:50	14:50 - 15:30
ČINNOSTI ŠD	ODPOČINKOVÉ	ODPOČINKOVÉ	REKREAČNÍ	ZÁJMOVÉ	SEBEOBSLUŽNÉ	ODPOČINKOVÉ ČINNOSTI
	Skládání puzzle	Četba pohádky	Malování	ČT- Sportovní kroužek	Hygiena	Příprava na vyučování
	Pexeso	Poslech hudby	Pracovní činnosti	PÁ- Hudební kroužek	Příprava svačiny	IPad
	Lego	Masáže	Smyslová místnost	ÚT- kroužek Bubnování	Stolování	Didaktické hry
	Povídání, poslech hudby	Snoezelen	Aktivity dle roční doby	Pobyť venku	Úklid	Spontánní aktivity

Tabulka č. 2 Provoz ŠD (vlastní)

4.3 Případová studie

Případová studie 1

Charakteristika: Chlapec, 14 let

Diagnóza: Středně těžká mentální retardace, zrakové postižení.

Rodinná anamnéza a osobní anamnéza: Chlapec žije v úplné rodině na vesnici. Do školy dojíždí pravidelně každý den. Rodiče mají mezi sebou pěkné vztahy a rodina funguje dobře. Matka je zaměstnaná, otec podniká. Oba rodiče jsou zdraví. Má dva dospělé sourozence, se kterými má velmi pěkné vztahy. Dokonce je už strýcem a podílí se na hlídání své neteře. Svou rodinu má chlapec moc rád, tráví spolu hodně času doma a na zahradě. Mají psa. Rodina se nepotýká s žádnými finančními problémy. Těhotenství matky probíhalo dobře, žádné potíže neměla. Ve 4 měsíci po narození se u chlapce vyskytly potíže, neprospíval. Byl v péči fyzioterapeuta, cvičili Vojtovu metodu, navštěvovali oftalmologa, logopedii a rehabilitační kliniku v Brně, kterou navštěvuje dosud. Chlapec je velmi společenský a vyhledává kontakt se svými spolužáky a učiteli. Je aktivní, přátelský a veselý. Zapojuje se téměř do všech činností. Navštěvoval mateřskou školu od 4 let a následně zahájil v 7 letech povinnou školní docházku na základní škole speciální, kterou navštěvuje doposud. Nyní je v 7. ročníku. Ve třídě je s dalšími 5 dětmi s kombinovanými vadami. Vzdělává se dle ŠVP 1, dle plánu osobnostního rozvoje. Výuka probíhá za přítomnosti učitele a asistenta pedagoga.

Sebeobsluha: Chlapec dodržuje zásady hygieny a sebeobsluhy, potřebuje asistenci při zavazování bot, zapínání bundy a je nejistý při složitějších a neznámých činnostech, kdy čeká na pomoc druhé osoby.

Rozumové schopnosti a komunikace: Komunikuje verbálně, hovoří ve větách, ale někdy nesrozumitelně. Navštěvuje logopeda. Zvládá rytmizaci slov a je obdařen velmi dobrým hudebním sluchem. Čte, počítá do 13 s názorem, píše hůlkovým písmem. V rámci vyučování pěkně pracuje, je snaživý a má velkou radost, když se mu daří. Na oběd dochází do vedlejší budovy. Ve škole navštěvuje nabízené terapie snoezelen, míčkování, hipoterapii, rehabilitační plavání, muzikoterapii a canisterapii, má rád společenské akce, kino, divadlo.

Motorika: Chodí, má omezen zrak, korigovaný brýlemi. Má deformaci páteře a hrudníku, korekce korzetem v noci. Cvičil Vojtovu metodu. Některé nové pohyby jsou nejisté a nekoordinované.

Volný čas v rámci rodiny. V rodině panují pěkné vztahy. Stýkají se s jinými členy rodiny a často se účastní rodinných oslav a vesnických akcí, mají velký okruh přátel. Na zahradě mají bazén, chlapec miluje koupání. Rodina dokonce několikrát prožila i dovolenou u moře a jezdí často na výlety. Chlapec se naučil na kole a společně s rodiči využívá cyklostezek v okolí dědiny. Má i kamarádku, se kterou jezdí na kole. Do pokojíčku mu pořídili akvárium s rybičkami, o které se stará. Rodiče syna zapojují do všech činností chodu domácnosti, snaží se, aby nabyl soběstačnosti do budoucna. Mamince pomáhá v kuchyni připravovat pokrmy, rád pracuje také na zahradě a tatínkovi asistuje v autodílně. Stará se o rybičky a o psa, kterého mu rodiče pořídili. Jelikož má hudební sluch, rodiče tuto schopnost začali podporovat. Miluje bubny a celkově ťukání, bouchání do čehokoliv. Nejprve hrál na kbelíky a různé krabičky a před dvěma lety mu tatínek pořídil velkou bicí sadu. V dílně mu tedy udělal improvizované studio, kde může chlapec trénovat, pouštět si oblíbené písničky a hrát. Jelikož to chlapce moc bavilo, hledali rodiče další možnosti, což se povedlo.

Jiné zájmové aktivity: Rodiče oslovili ZUŠ, kde přihlásili chlapce do kroužku, který navštěvuje každé úterý. Moc se mi líbilo, že pan učitel ze ZUŠ rodiče neodmítl a nebál se vkročit do neznáma. Tuto výzvu přijal, ochotně ho vedl, a dokonce mu umožnil vystoupit na besídce, kterou si chlapec velmi užil a rád se pochlubil svými dovednostmi. Další kroužek, který navštěvuje je Jóga pro děti. Každou středu dochází chlapec na jógu a v létě se účastní letního příměstského tábora spolu s intaktními dětmi. Kroužek vede jeho sestra. Rodina funguje jako každá běžná rodina. Je vidět, že rodina chlapce s láskou přijala takového, jaký je a rodiče ho zapojují do všech společných aktivit.

Volný čas ve škole, pozorování ve ŠD Chlapec školní družinu navštěvuje pravidelně a velmi rád, vyhledává kontakt svých spolužáků i pedagogů. Mezi spolužáky je oblíbený. V družině se dobře orientuje a dodržuje pravidelnost střídání aktivit.

PO – příchod 12:40 – odchod 15.00 hod.

ÚT, STŘ, ČTV, PÁ – příchod 13.30 – odchod 15.00 hod.

Odpočinkové a relaxační činnosti– 12.40 – 13.30, jiné dny odpočinek 13.30 – 13.45 po delším vyučování někdy ani nemá, ŠD již chodí ven nebo má zájmové kroužky. Po příchodu do družiny v rámci relaxačních činností chlapec odpočívá na podložce, je unavený a poslouchá pohádky nebo relaxační hudbu.

Zájmové činnosti: 13.45– 14.20 Navštěvuje sportovní kroužek ve čtvrtek 13.45.-14.20, bubenický kroužek v úterý 13.45 -14.20 a hudební kroužek v pátek 13.40 – 14.20. Účastní se rád všech nabízených aktivit (snoezelen, smyslová místnost, kuchyňky), rád chodí ven na dětské hřiště a do tělocvičny. Má rád montážní činnosti a stavebnice.

Chlapec velmi rád relaxuje ve snoezelenu, kde rád pozoruje barevné rybičky nebo hvězdy. Ve smyslové místnosti rád provádí hry s vodou. V rámci zájmové činnosti, zejména aktivit zaměřených na malování, či tvoření jsem vyzkoušela, že s příchodem puberty chlapec tyto činnosti více nejuje a nejeví o ně zájem. Je také víc nesoustředěný.

Jako nejoblíbenější z nabízených kroužků je bubenický kroužek, na který se velmi těší, perfektně napodobuje rytmus a kroužek si užívá. Poznává všechny nástroje, kterými kroužek disponuje a umí zvuky správně napodobit. V rámci bubenického kroužku se děti prezentovaly na festivalu Žijí mezi námi, kde se svým vystoupením sklidily velký úspěch. Tím, že děti mohly ukázat své dovednosti ostatním, posílilo jistě i jejich sebevědomí. Před prezentací děti poctivě trénovaly i 3x týdně. Na chlapci bylo vidět velké nadšení, a ještě dlouho o tomto zážitku vyprávěl. Při pohledu na jeho rodiče, kteří se festivalu také účastnili, bylo vidět velké nadšení a radost ze syna.

Hudební kroužek je také jeho oblíbeným. Kroužek vede zkušená pedagožka a muzikoterapeutka, která dovede vytvořit příjemné prostředí, ve kterém se děti cítí pohodlně a mohou svobodně vyjadřovat svou hudební kreativitu. Děti se zde učí nejen zpívat jednoduché písničky, ale i používat hudební nástroje jako svůj doprovod. Součástí náplně kroužku jsou i taneční a pohybové aktivity, kdy se kombinuje hudba s tanečními a pohybovými aktivitami. Tímto způsobem mohou děti rozvíjet koordinaci, rovnováhu a motorické schopnosti. Chlapcovou oblíbenou je hra „Na bábu“. Součástí je i nacvičování různých tanečních vystoupení a hudební prezentace pro rodiče a své spolužáky v rámci malých vystoupení. Při pozorování je chlapec velmi soustředěný, krásně se zapojuje a do hudebních aktivit vkládá i své experimenty s nástroji, rád se prezentuje před rodiči či spolužáky. Je cítit jeho talent a nadšení pro hudbu.

Navštěvuje také sportovní kroužek. Tento kroužek je pro 6 dětí a je připraven tak, aby byl pro děti zábavný, motivující a přizpůsobený potřebám a schopnostem každého jednotlivého dítěte. Náplní jsou hravé aktivity ve vnitřním i venkovním prostředí. Různé míčové hry (např. míčové hry se změkčenými nebo zvukovými míči), různé známé hry s adaptací pravidel, jednoduché závody, štafety, hry s tradičním i netradičním náčiním,

trampolína, hry s padákem, střelba hokejkou aj. Chlapec je v kroužku aktivní, vždy se na něj těší a všechny nabízené pohybové aktivity plnil. Nejvíce se mu líbily aktivity na trampolíně (akční i relaxační), pohybové hry na sportovním hřišti a hry s padákem a v zimě bobování na místním kopci. Vzhledem k problémům s chytáním a házením, projevuje méně pozitivní vztah k různým hrám s míčem.

Případové studie 2

Charakteristika: Dívka, 18 let

Diagnóza: Mikrocefalus, DMO, Neuropatie

Osobní a rodinná anamnéza: U matky se jednalo o druhou graviditu. Těhotenství matky probíhalo bez komplikací. V 32tt jí byla měřením zjištěna menší hlavička dítěte a od této doby byla pravidelně sledována. Po spontánním porodu byl zjištěn u dívky mikrocefalus a diagnóza DMO, později zjištěna neuropatie a STMR. Následovalo spousta vyšetření a rehabilitací. Dívka žije v úplné rodině ve vícegeneračním rodinném domě i s prarodiči. Rodiče mají mezi sebou krásné vztahy a rodina funguje dobře. Maminka je v domácnosti, chodí na občasné brigády. Otec je vyučený automechanik, má svou autodílnu. Oba rodiče jsou zdraví. Mají další dvě děti, již dospělého syna 25 let a mladšího syna 6 roků. Rodina je harmonická a slečna je milované dítě. Se svými sourozenci má krásné vztahy. Tráví spolu veškerý čas. Mají psa. Rodina se nepotýká s finančními problémy. Dívka je velmi společenská a je ráda ve společnosti svých spolužáků, učitelů a asistentek. Je aktivní, přátelská a veselá. Za pomoci asistence se zapojuje do všech činností. Od pěti let navštěvovala mateřskou školu speciální a následně nastoupila v 7 letech povinnou školní docházku na základní škole speciální, kterou navštěvuje doposud. Nyní je v 10. ročníku. Ve třídě je s dalšími 5 dětmi s kombinovanými vadami. Vzdělává se dle ŠVP 1, dle plánu osobnostního rozvoje. Výuka probíhá za přítomnosti učitele a asistenta pedagoga. Při sebeobsluze a hygieně dívka potřebuje stálou asistenci.

Rozumové schopnosti a komunikace: Dívka se snaží komunikovat verbálně, slovy, posunků, zvuky, ukazováním. Mluvené řeči ale rozumí výborně. Pokud je ale člověk v její přítomnosti déle, dobře se dorozumí. Navštěvuje logopeda. V rámci vyučování velmi pěkně pracuje, je snaživá a aktivní. Ve škole navštěvuje nabízené terapie snoezelen, míčkování, muzikoterapii a canisterapii. Ráda navštěvuje divadlo a kino.

Motorika: V současnosti je odkázaná na invalidní vozík, není schopná sebeobsluhy a je závislá na pomoci při všech denních činnostech i obsluze. Postiženy jsou všechny končetiny zhoršující se neuropatií.

Volný čas v rámci rodiny: Rodinné vztahy jsou harmonické, stýkají se s širokým okruhem rodiny a pořádají rodinné oslavy. Na zahradě mají velký bazén, který pořídili jako podporu fyzioterapie ještě v době, když byla malá. V dětství chodila, maminka ji naučila i lyžovat. Bohužel se zhoršující se diagnózou je od 8let odkázaná na invalidní vozíček. Maminka je ale bojovnice a je velmi aktivní, pozitivní žena a neustále vymýšlí pro své děti program a zábavu. Rodina jezdívá každý rok na dovolenou k moři a podniká často výlety na památky a hory, navštěvuje koncerty, kulturní akce. Všichni členové domácnosti se zapojují do péče o mladou slečnu s láskou. Takovéto sourozenecké vztahy mohou jiné rodiny jen závidět. Dívka pomáhá mamince sice pasivně, ale je přítomna všem aktivitám v domácnosti, při práci v kuchyni, na zahrádce. Holky spolu pořádají dívčí sedánky, jedou nakupovat, do kavárny, na muzikál, divadlo, koncert, na fotbalové zápasy a doma spolu sledují oblíbený seriál. Dívka má doma svůj oblíbený koutek s křeslem, kde tráví ráda čas na svém tabletu, který si ovládá speciální tužkou ústy. Sleduje různé novinky, reklamy, pohádky a seriály. Miluje, když tatínek vytáhne kytaru a hraje jí a ona poslouchá a zpívají si.

Tento rok byl pro celou rodinu velmi náročný. Prošli si těžkým obdobím, kdy zdravotní stav dívky byl velmi špatný, až kritický. Její zdravotní stav se po covidu velmi zhoršil a dívka skončila na několik těžkých měsíců v nemocnici, má tracheostomii a potřebuje neustále dýchací přístroj a má PEG. Maminka to však nevzdávala, a proto je dívka také bojovnice, která chce žít a užívat života. Velmi si oblíbila postavu Harryho Pottera, která jí v nemocnici dělala společnost. Po stabilizaci jejího zdravotního stavu byla rodina vybrána organizací Zlatá rybka do programu na splnění přání. I přes veškeré náročné podmínky při přepravě navštívili letecky Londýn, muzeum Harryho Pottera a spoustu dalších památek. Všechny tyto zážitky má zdokumentovány do fotoknihy, kterou si s oblibou prohlíží a všem s velkým nadšením ráda ukazuje. Tento výlet si užila celá rodina a dokázali tak, že když se chce, všechno jde.

Volný čas ve škole: Dívka navštěvovala školní družinu pravidelně po vyučování od 13.30 do 15 hodin. Při pozorování jsem zjistila, že každý den byl dodržován systém činností. Po obědě následovaly relaxační a odpočinkové aktivity. V rámci relaxačních činností ráda poslouchala čtené pohádky a poslouchala relaxační hudbu nebo sledovala pohádku na PC. Při zájmových činnostech ráda hrála pexeso, skládala puzzle, vše s dopomocí. Mezi její oblíbené

činnosti patřilo i malování s pomocí. Navštěvovala sportovní a hudební kroužek. Bylo vidět, že má ráda hudbu a písničky. I přes svou narušenou motoriku rukou se doprovázela na jednoduché hudební nástroje. Při návštěvě snoezelenu ráda relaxovala a sledovala s oblibou vodní válec s barevnými rybičkami a dlouhé barevné svítící vlasy. Užívala si i masáž nohou v drobných barevných kamínkách. Ve smyslové místnosti jsem vyzorovala, že jejím nejoblíbenějším předmětem je kuličková dráha a LED panel. Bohužel po jejím zdravotním zhoršení dlouhou dobu chyběla a pak již do družiny nenastoupila. Společně s maminkou se účastnily tvořivých dílniček, sportovního dne a muzikoterapie pro rodiče a děti.

Jiné zájmové zařízení nenavštěvuje z důvodu svého zdravotního stavu.

Případové studie 3

Charakteristika: Dívka 15 let

Diagnóza: Středně těžká mentální retardace (STMR), Poruchy autistického spektra (PAS).

Osobní anamnéza a rodinná anamnéza: Dívka žije v neúplné rodině s matkou a bratrem. Bydlí v rodinném domě na vesnici. V domácnosti s nimi žijí ještě prarodiče, kteří se snaží svou dceru podporovat. Po narození dcery otec rodinu opustil a o děti nejvíce žádný zájem, maminka zůstala na dvě děti sama. Maminka se potýká s občasnými finančními problémy, kdyby nebyla u rodičů, měla by problémy se o rodinu postarat. Těhotenství probíhalo bez problému, jednalo se o druhou graviditu. Na genetice bylo vše v pořádku. Dívka se narodila 3 týdny před termínem spontánně, jevila se jako zdravé miminko. Odlišnosti začala maminka vnímat po očkování kolem osmého měsíce, nechtěla jíst. Přestala sedět, byla velmi plačtivá, nespala. Lékař je poslal na foniatrii, zda není dcera hluchá. Když se jí stav dcery nezdál, vyhledávala informace sama. Pomohla organizace APLA. Ve čtyřech letech jí byla stanovena diagnóza. Dívka je ráda sama a věnuje se svým fantazijním hrám, často nevyhledává kontakty svých spolužáků ani učitelů. Ve škole se zapojuje do činností dle své libosti, navštěvovala mateřskou školu speciální v 5 letech a následně nastoupila v 7 letech na povinnou školní docházku na speciální základní školu. Nyní navštěvuje 9. ročník. Ve třídě je s dalšími 5 dětmi s kombinovanými vadami. Vzdělává se dle ŠVP 1, dle plánu osobnostního rozvoje. Výuka probíhá za přítomnosti učitele a asistenta pedagoga. V sebeobsluze a dodržování hygieny je samostatná, potřebuje jen menší dohled. Při stolování je samostatná, nachystá si tácek i

svačinu. Uklidí si své místo, umyje ták a kelímek. V rámci obědu zvládá jíst sama, uklízí po sobě. Pomáhá při úklidu třídy.

Rozumové schopnosti a komunikace: Dívka navštěvuje školu ráda. Pokud ji práce zaujme, velmi pěkně pracuje. Často je neklidná, přetrvává breptání a prozpěvování si sama pro sebe. Vytváří fiktivní příběhy, které má okoukané z filmů a seriálů z internetu. Střídá český a anglický jazyk, který se nikdy cíleně neučila. Samostatně čte s částečným porozuměním. Přečte slova, věty i krátké příběhy. S porozuměním poslouchá příběhy a pohádky. Čte a překládá slova do angličtiny. Početní úkony zvládá i samostatně. S názorem i bez názoru sčítá, odčítá, rozkládá do 20. Píše číslice od nuly do 20. Zná základní geometrické tvary. Píše hůlkovým písmem všechny písmena, slabiky i slova a věty. Umí se podepsat. Když nerozumí zadání nebo nechce pracovat, reaguje někdy záchvaty vzteku s hlasitým křikem a sebepoškozováním kousáním do ruky. Dívka se podílí na kolektivních činnostech, navštěvuje logopedii, muzikoterapii, plavání, canisterapii.

Motorika: pohybuje se samostatně bez omezení, zvládá běh, chůzi po schodech, zvládá házení i chytání míče, kopání do míče a dětské prolézačky. Zvládá manipulaci s předměty pohyby jsou většinou přesné. Zvládá stříhání, lepení, navlékání, jednoduché manuální činnosti s dohledem.

Volný čas ve škole: V rámci pozorování jsem zjistila, že dívka navštěvuje školní družinu nepravidelně. Do školní družiny přichází až v 13.30. Jelikož je často unavená z předchozí výuky, ráda v družině odpočívá a věnuje se svým aktivitám, ráda sleduje pohádku na PC nebo poslouchá uklidňující hudbu. Ráda relaxuje ve snoezelenu v houpacím křesle a hraje si s barevnými šňůrkami. Je vidět, že dívka je již velmi unavená až přetažená a často se stane, že se u ní projeví afektivní záchvaty. Společné aktivity v rámci družiny moc nevyhledává a ani se do nich nezapojuje. Má oblíbený koutek, kde si může lehnout a odpočívát, popřípadě se věnovat fantazijní hře s maňásky. Z nabízených kroužků navštěvuje bubenický kroužek, na který se velmi těší. Poznává všechny nástroje a pěkně se zapojuje. V rámci pracovních činností se podílela na realizaci naší školní zahrady. Bohužel nyní docházku do družiny přerušila, vzhledem ke svému zdravotnímu stavu.

Volný čas v rámci rodiny: Asi nejoblíbenější činností je pro slečnu tablet a počítač. Dívka komunikuje česky a anglicky, od malička sledovala seriály v angličtině a cizí jazyk ovládá. Dovede si na počítači vyhledat vše potřebné, poslouchá ráda hudbu a tančí. V domácnosti mamince pomáhá při běžných domácích činnostech, nejraději má vaření a

pečení. Pracuje také s dědečkem a babičkou na zahradě a pomáhá s péčí o zvířata, která doma mají. Stará se o kačeny a kočky. Jelikož je pro maminku náročné a drahé jezdit po výletech nebo na bazény, pořídili na zahradu vlastní bazén. Dívka miluje koupání a ráda si hraje s plovacími hračkami, kterým říká robotické ryby. V létě také chodí s dědou na houby do lesa. Maminka by ráda s dětmi jezdila na výlety častěji, ale bohužel si to nemůže dovolit. Dívka miluje jídlo z MC Donalds a KFC, kam s maminkou a bratrem často jezdí.

Případové studie 4

Charakteristika: Chlapec, 14 let

Diagnóza: Dětská mozková obrna, Středně těžká mentální retardace, epilepsie

Osobní anamnéza a rodinná anamnéza: Chlapec žije s rodiči na vesnici v rodinném domě, matka a nový tatínek ho vozí do školy každý den. Rodiče mají mezi sebou pěkné vztahy a rodina funguje dobře. Matka je na MD, studuje na VŠ a nový tatínek podniká. Má mladší sestru, které jsou 4 roky. Svou rodinu má moc rád a celkově je spokojený chlapec. Rodina nemá finanční problémy. Chlapec je bojácný a má rád svůj klid. Navštěvoval mateřskou školu, ale od pěti let trpěl, často plakal, proto tam chodil málo. Následně zahájil po dvou odkladech v osmi letech povinnou školní docházku na základní škole speciální, kterou navštěvuje doposud. Nyní je v 6. ročníku. Ve třídě je s dalšími 5 dětmi s kombinovanými vadami. Vzdělává se dle ŠVP 2, dle plánu osobnostního rozvoje. Výuka probíhá za přítomnosti učitele a asistenta pedagoga.

Sebeobsluha: Chlapec se snaží dodržovat zásady hygieny a sebeobsluhy, je šikovný, potřebuje při většině činností asistenci.

Rozumové schopnosti a komunikace: Komunikuje verbálně, ale někdy nesrozumitelně, opakuje slova. Základní potřeby, jídlo, WC sdělit dokáže. V rámci vyučování pracuje dle toho, zda ho úkol zaujme. Plní krátké úkoly zaměřené na rozvoj smyslového vnímání, má rád pracovní výchovu a zdravotní pohybovou výchovu. Ve škole navštěvuje nabízené terapie snoezelen, míčkování, muzikoterapii a canisterapii. Je přátelský a má své spolužáky a pedagogy rád.

Motorika: Chodí, ale chůze je nekoordinovaná. Má operovanou nohu. Jemná motorika je také narušená.

Volný čas v rámci rodiny. Mezi členy rodiny panují pěkné vztahy. Miluje svou tetu, která bydlí sice daleko, ale když přijede, tak spolu tráví hodně času. Pořádají rodinné oslavy a jako rodina se stýkají i s mnoha přáteli. Na zahradě mají bazén, chlapec má rád koupání, kde tráví celé léto. Mnoho času tráví také se svým dědečkem. Chlapec má svůj velký pokojík, kde má všechny věci, které má rád. Miluje stavebnici Lego a různé druhy interaktivních hraček.

Jiné zájmové aktivity: Na žádné jiné aktivity chlapec nedojíždí, vzhledem k vzdálenosti každodenního dojíždění do školy. V odpoledních hodinách je již tak unavený, že by to ani nebylo v jeho silách. Má rád svůj klid v pokoji se svými oblíbenými hračkami a tabletem. Nemá rád ani změny a nová prostředí.

Volný čas ve škole: Účastní se pravidelně zájmového vzdělávání ve školní družině. V družině navštěvuje hudební kroužek. Účastní se rád nabízených aktivit (smyslová místnost, kuchyňky), rád chodí ven na dětské hřiště a do tělocvičny. Má rád relaxační činnosti. Společně s maminkou se účastnil tvořivých dílniček a muzikoterapie pro rodiče a děti.

Pozorování ve ŠD

Chlapec školní družinu navštěvuje pravidelně, ranní družinu nenavštěvuje.

PO – příchod 12:40 – odchod 15:15 hod.

ÚT, STŘ, ČTV, PÁ – příchod 12.00 – odchod 15.15 hod.

Chlapec přichází do školní družiny již po obědě. Na speciální škole zajišťuje stolování učitel nebo asistent, kteří ho poté odvedou do ŠD.

Odpočinkové a relaxační činnosti– 12.00 – 13.00, po delším vyučování 12.40 – 13.30.

Po příchodu do družiny jde chlapec pravidelně ještě na WC a poté je v rámci relaxačních činností uložen do svého pohodlného pytle. Po vyučování je unavený a naučil se relaxovat, poslouchá pohádky nebo relaxační hudbu a rád si dopřává masáž míčkem nebo pírkem.

Zájmové činnosti: 13.00 – 14.15

Chlapec se často účastní nabízených činností, někdy ale nejeví o nabízené činnosti zájem, proto je mu poskytnut prostor pro jeho oblíbenou samostatnou aktivitu, a to je stavebnice Lego. Chlapec velmi rád navštěvuje snoezelen. U chlapce se musí ale velmi opatrně, rád si užívá masáž na vyhřívané vodní posteli bez světelných efektů. Má rád i

prohlížení UV obrázků. Navštěvuje i hudební kroužek, kde rád poslouchá a doprovází se na jednoduché hudební nástroje. Má rád hru na Babu, kdy se chodí s koštětem a zpívá se. Za příznivého počasí je rád se svými spolužáky na školní zahradě, kde si hraje s letadlem nebo si s ostatními kluky snaží kopat. Chodí rád i do smyslové místnosti, kde mezi jeho oblíbené činnosti patří hra s dřívky a přírodninami a také kuličková dráha. Rád pomáhá s přípravou pokrmů v kuchyňce, a hlavně rád ochutnává.

Hygiena: 14.20 – 14. 30. Chlapec chodí na WC s doprovodem a potřebuje slovní doprovod někdy i dopomoc.

Svačinka: 14.30 – 14. 45 – z batůžku si dovede svačinu vytáhnout a nachystat na tácek, někdy potřebuje pomoci dokrmit. S úklidem místa potřebuje pomoc.

Volná činnost: 14.45 – 15.15 Poslech hudby, sledování pohádek, kostky, odpočinek.

15:15 Odchod ze ŠD

V rámci pozorování jsem zjistila, že chlapec navštěvuje školní družinu pravidelně každý den po vyučování od 12.00 až do 15.15hod. V prostředí školní družiny je dobře adaptovaný, má rád své spolužáky i pedagožky. Jen jsem zjistila, že ze dvou nově příchozích žáků, kteří mají hlučnější projevy, má strach. Jinak družinu navštěvuje velmi rád. V rámci odpočinkových činností odpočívá na lehátku, rád poslouchá čtené pohádky nebo sleduje pohádku na PC či poslouchá uklidňující hudbu a velmi rád relaxuje v bazénku s míčky. Do zájmových činnosti se zapojuje, ale raději se věnuje vlastní hře se stavebnicí. Za příznivého počasí tráví čas školní družina aktivitami ve venkovním prostředí, na školní zahradě nebo zdravotními vycházkami do okolí školy, botanické zahrady nebo parku. Chlapec i přes svou narušenou motoriku chodí ven rád a s ostatními kluky při fotbalu rád kopne do míče. Při delší vycházce je mu nabízeno odlehčení formou půjčeného vozíčku. Má rád houpačky a aktivity na písku. Při nepříznivém počasí družina využívá i školní tělocvičnu. Chlapec má rád aktivity na trampolíně a různé hry s netradičními pomůckami. Navštěvuje hudební kroužek, kde se snaží zapojit doprovodem na orffovy hudební nástroje, nezpívá. Má rád aktivity zaměřené na propojení hudby a pohybu, různé tanečky a hudebně pohybové hry. Navštěvuje také muzikoterapii, na kterou se moc těší, rád bubnuje, snaží se napodobovat hrané zvuky. Užívá si aktivní i relaxační část kdy dovede krásně relaxovat. Poznává některé nástroje používané na muzikoterapii. Při praktických činnostech ŠD se rád podílí na přípravě pochutin, pečení buchty či pečení např. perníčků. Každý den se ale už těší na příjezd rodičů a na svůj klid v domácím prostředí.

Případové studie 5

Charakteristika: Chlapec, 16 let

Diagnóza: Středně těžká mentální retardace a PAS.

Osobní a rodinná anamnéza: Chlapec žije se svou rodinou ve městě v panelovém domě. Do školy chodí každý den. Přestože jsou jeho rodiče rozvedení, velmi dobře spolu vychází a oba se na výchově a péči o chlapce podílí. Maminka je vyučená, nyní je v pracovní neschopnosti. Otec je vyučený a pracuje jako skladník. Maminka má nového partnera, kterého má chlapec velmi rád, i on jeho. Má mladší sestru, se kterou pěkně vychází a mají se rádi. Chlapec je na maminku velmi fixovaný, tráví spolu hodně času. Je velmi společenský a vyhledává kontakty svých spolužáků a učitelů. Je aktivní, přátelský a veselý. Zapojuje se téměř do všech činností. Navštěvoval mateřskou školu a následně nastoupil v 7 letech povinnou školní docházku na běžnou základní školu, později na ZŠ praktickou a nyní navštěvuje ZŠ speciální. Nyní je v 7. ročníku. Ve třídě je s dalšími 5 dětmi s kombinovanými vadami. Vzdělává se dle ŠVP 1, dle plánu osobnostního rozvoje. Výuka probíhá za přítomnosti učitele a asistenta pedagoga.

Sebeobsluha: Chlapec je soběstačný při hygienických a sebeobslužných činnostech. Potřebuje jen lehčí dopomoc při složitějších činnostech.

Rozumové schopnosti a komunikace: Komunikuje verbálně, hovoří ve větách, je velmi upovídaný. Navštěvuje logopeda. Často mluví sám pro sebe. Sociálně je velmi vnímavý a často opakuje věci, které slyší. Čte Globální metodou, počítá do 10 s názorem, píše hůlkovým písmem. V rámci vyučování je velmi snaživý a má velkou radost, když se mu daří. Ve škole navštěvuje nabízené terapie snoezelen, rehabilitační plavání, muzikoterapii a canisterapii, má rád společenské akce, kino a divadlo. Motorika: Jemná motorika je dobrá. Pohybuje se samostatně bez omezení, zvládá běh, chůzi po schodech, zvládá kopání do míče a dětské prolézačky.

Volný čas v rámci rodiny: V rodině mají mezi sebou pěkné vztahy. Stýkají se s jinými členy rodiny a často se účastní rodinných oslav, bohužel přišel o babičku a tetu, které měl moc rád. Často navštěvuje svého dědu, který žije na vesnici a kterému pomáhá při práci na zahradě. Mají tu také bazén, chlapec miluje koupání, umí plavat i potápět se. Jezdí často do aquaparku a na výlety po celé ČR. Často navštěvuje Prahu, kde má strýce. Letos se chlapec také s rodinou podíval k moři do Tuniska, kde se mu moc líbilo. Navštěvují hory, užívá si sněhu, rád sáňkuje. Rodiče mu pořídili elektrickou koloběžku, na které jezdí na

cyklostezkách. V domácím prostředí se chlapec věnuje malování a různému tvoření a hodně času tráví na tabletu, kde hraje hry a sleduje filmy a různá videa, která ho zajímají. Chlapec rád asistuje mamince v kuchyni a pomáhá s přípravou pokrmů. Je velký gurmán. Rád s rodinou griluje a už navštívil několik koncertů a taneční zábavy. Podnikají často společné výlety a velmi rád nakupuje v obchodních centrech. Chlapec je milovaný svými rodiči, kteří se mu ve volném času rádi a hodně věnují a zapojují do všech společných aktivit.

Jiné zájmové aktivity: Na žádné jiné aktivity nechodí, protože kroužek, který by chlapci vyhovoval, nenašli. Maminka spíše uvádí, že pro svého syna potřebuje nějakého kamaráda, se kterým by mohl trávit třeba odpoledne v parku nebo jezdit na koloběžce nebo nějaký klub třeba o víkendu. V tomto roce se sice ve městě v rámci DDM otevřel nový kroužek pro děti se SVP, ale je věkově omezen do 15 roků.

Volný čas ve škole, pozorování ve ŠD:

V rámci pozorování bylo zjištěno, že zájmového vzdělávání ve školní družině se účastní nepravidelně z důvodu delší školní výuky. U spolužáku je oblíbený a vyhledává kamarádství. V družině se dobře orientuje a nemá problém se střídáním aktivit.

PO – příchod 12:40 – odchod 14.30 hod.

ÚT, STŘ, ČTV, PÁ – příchod 13.30 – odchod 14.30

Odpočinkové a relaxační činnosti– 12.40 – 13.30, jiné dny odpočinek 13.30 – 13.45 po delším vyučování někdy ani nemá, ŠD již chodí ven nebo má zájmové kroužky. Po příchodu do družiny v rámci relaxačních činností chlapec odpočívá na pytlí, je unavený a poslouchá pohádky nebo relaxační hudbu.

Zájmové činnosti: 13.45– 14.20

Navštěvuje sportovní, bubenický a hudební kroužek.

Z nabízených aktivit má velmi rád snoezelenu, kde rád relaxuje na vodní posteli a poslouchá relaxační hudbu. Rád pozoruje projekci barevných bublin a hraje si s UV hračkami. Ve smyslové místnosti má oblíbené hry s vodou a šroubovací aktivity. Nejraději ale chodí ven na dětské hřiště, miluje houpačky. V tělocvičně si velmi užívá trampolínu, kde je velmi aktivní.

V rámci zájmové činnosti má velmi rád malování nebo nějaké tvoření, do svých výrobků je schopen dát prvek své fantazie a z povedeného výrobku má radost.

Chlapec má rád hudbu, navštěvuje hudební kroužek. Rád se zapojuje do zpívání písniček, doprovází se na jednoduché hudební nástroje i do pohybově hudebních her. Při pozorování jsem si všimla, že chlapce hudba velmi baví a dovede si ji prezentovat i podle sebe.

Další pozorování proběhlo v průběhu roku ve sportovním kroužku. Tento kroužek je pro 6 dětí a je připraven tak, aby byl pro děti zábavný, motivující a přizpůsobený potřebám a schopnostem každého jednotlivého dítěte. Náplní zájmového útvaru jsou hravé aktivity ve vnitřním i venkovním prostředí. Různé míčové hry (např. míčové hry se změkčenými nebo zvukovými míči), různé známé hry s adaptací pravidel, jednoduché závody, štafety, hry s tradičním i netradičním náčiním, trampolína, hry s padákem, střelba hokejkou aj.

Chlapec je v kroužku aktivní, vždy se na něj těší a všechny nabízené pohybové aktivity plnil, nejvíce se mu líbily aktivity na trampolíně (akční i relaxační), pohybové hry na sportovním hřišti a hry s padákem a v zimě bobování na místním kopci. Někdy se ale stane, že je po delším vyučování unavený, tak je mu nabídnuta možnost relaxovat.

Do všech činností se zapojuje, ale je již vidět únava a touha po neorganizované zábavě.

4.4 Interpretace výsledků

Cílem výzkumné práce bylo analyzovat vliv rodinného prostředí na způsob, jakým děti s SVP tráví svůj volný čas. Dále jsem se zaměřila na zjištění, jakým konkrétním volnočasovým aktivitám se tyto děti v rámci rodinného prostředí věnují, a rovněž jsem se snažila získat informace o oblíbených zájmových činnostech a aktivitách našich respondentů ve školní družině nebo v mimoškolním prostředí, které jsem zjišťovala pomocí pozorování.

V rámci výzkumu byly stanoveny čtyři výzkumné otázky, na které byly hledány odpovědi prostřednictvím případových studií. První výzkumná otázka zkoumá:

Otázka 1. Jaký vliv má prostředí rodiny na trávení volného času?

Během mého výzkumu se potvrdilo tvrzení, že rodina má důležitou, z mého pohledu nejvýznamnější roli v podpoře svých dětí. Stejně tak jak VYHNÁLKOVÁ (2013, s. 14), považuje prostředí za hlavního činitele, který ovlivňuje způsob trávení volného času. Prostor rodiny, kde žijeme a trávíme společně volný čas je důležité zejména pro rozvoj osobnosti a posílení vzájemných citových vazeb mezi všemi členy rodiny. Každá rodina má svou vlastní dynamiku a každé dítě s SVP má jedinečné potřeby, které je nutné respektovat. Vytvořením prostředí plného lásky, podpory a motivace je zásadní pro aktivní zapojení dětí do různých aktivit ve volném čase. Dále bylo zjištěno, že zapojení těchto dětí do rodinných aktivit a setkávání s přáteli, přispívá k posílení jejich sociálních dovedností a pocitu sounáležitosti. Práce také naznačila, že partneři, kteří dokážou úspěšně překonat krizové situace spojené s narozením dítěte s postižením, tráví více společného volného času. Pokud se rodina rozpadne a rodič zůstane na vše sám, časté finanční problémy nebo přetížení rodiče může vést k omezení aktivit nebo k úplné izolaci. Ve studii byl zjištěn také vliv finančních možností rodiny. K podobným výsledkům došel ve svém výzkumu i HEBNAR (2019), který dospěl k závěru, že rodiny s lepším finančním zázemím se snaží nabízet více aktivit, což v našem případě bylo také potvrzeno. Maminka, která zůstala na děti sama, nemá takové finanční možnosti jako ostatní rodiny. Dále bylo zjištěno, že větší vzájemná podpora manželů a sdílení odpovědnosti má pozitivní vliv na celkovou atmosféru v rodině, což má zásadní vliv na emoční rozvoj. Jak bylo zjištěno, základem je individuální plánování a respektování potřeb a schopností svých dětí. Rodiny se snaží vytvářet prostředí tzv. ušité na míru. Plánování a organizace volného času je pro ně mnohdy náročnější, ale v našem případě bylo potvrzeno, že když se vše správně načasuje a poupraví, tak to jde a lze podnikat spoustu zajímavých aktivit, výletů či dovolených. Důležitým zjištěním bylo i to, že rodinné aktivity mají výrazný vliv na

emoční rozvoj dětí. Děti se jeví jako pozitivně naladěné a spokojené. Jsou-li si rodiče vědomi potřeb svých dětí a aktivně se snaží vytvářet prostředí, které je podporuje, odráží se to na vzájemné spokojenosti a tyto rodiny se snaží volný čas trávit aktivně a nestranní se společnosti. Rodiče se také snaží podporovat samostatnost svých dětí, i když vzhledem k jejich diagnózám, jsou si vědomi, že nebudou schopny vést nikdy samostatný život bez asistence.

Otázka 2. Jakým volnočasovým aktivitám se děti rády věnují v rodinném prostředí?

Společným prvkem zájmu u všech dětí jsou venkovní aktivity. Všechny děti projevují zájem o nějakou formu venkovních aktivit, např. grilování, koupání, práce na zahradě nebo vycházky. U dvou chlapců je to ještě cyklistika a jízda na koloběžce. Stejně tak jsou všechny děti nějakým způsobem zapojeny do rodinných činností, které mohou zahrnovat pomoc v kuchyni, práci na zahradě nebo jen společné trávení volného času při posezení nebo sledování filmů. Všechny děti mají pozitivní interakce s členy rodiny a společně tráví čas, což napomáhá v budování rodinných vztahů a upevňování sociálních dovedností. Několik dětí projevuje zájem o umělecké činnosti, jako je malování, tvoření nebo hudba, což jim umožňuje vyjádřit svou kreativitu a rozvíjet své dovednosti. Děti projevují značný zájem o digitální technologie, zejména jde o používání tabletů a počítačů, což může sloužit jako dobrý zdroj zábavy i učení. Při aktivitách na těchto zařízeních dokáží být i samostatní a mají své oblíbené programy. Digitální technologie však mohou negativně ovlivnit děti a přispět k omezení sociálních kontaktů, narušit jejich spánkové vzorce. Mnohdy mohou být děti vystaveny nevhodnému obsahu, což může vést k vytvoření nežádoucích závislostí a omezení rozvoje jiných dovedností. Proto je důležité, aby rodiče monitorovali čas, který děti tráví s technologiemi, a zajistili vyváženost mezi aktivitami.

Otázka 3. Jaké jsou oblíbené zájmové činnosti a aktivity dětí ve školní družině?

V rámci pozorování ve školní družině bylo zjištěno, že školní družinu navštěvovaly všechny vybrané děti rády, bohužel však zhoršený zdravotní stav u dvou dívek byl důvodem k přerušení návštěvy ŠD. Bylo vidět, že jsou již sešlápnuté s režimem ŠD. V rámci aktivit družiny byla zaznamenána široká škála aktivit, které jsou navrženy s ohledem na potřeby a specifika dětí. Jako oblíbenou činností u všech dětí s velmi pozitivními reakcemi, bylo zařazování relaxační aktivity ve snozelenu. Každé z dětí mělo oblíbené jiné činnosti a smyslové podněty. Bohužel vždy záviselo na množství pedagogů a asistentů, kteří byli k dispozici. Ostatní činnosti byly individuálně přizpůsobeny potřebám a možnostem dětí. Práce

těchto pedagogů je velmi náročná z hlediska volby aktivit, jelikož každé dítě je svým způsobem specifické. Vychovatelky se snažily vytvářet přátelské a pozitivní klima, bylo vidět, že všechny byly obeznámeny s diagnózou, fyzickým i psychickým stavem dětí, znaly jejich potřeby a snažily se předvídat a rychle reagovat na neočekávané situace. Jednotlivé aktivity volily pružně s ohledem na aktuální stav dětí.

Relaxační činnosti tvoří nesmírně důležitou a oblíbenou činnost ŠD. Děti přicházely do ŠD unavené po školním dopoledni a bylo vidět, že na relaxaci jsou zvyklé a opravdu ji potřebují. Tyto aktivity slouží k předcházení přetížení. Děti odpočívají za poslechu čtené pohádky nebo hudby. Mají také rády různé masáže za pomoci kartáčků, šátků, pírek a jiných stimulačních prvků. Bohužel u starších dětí končí vyučování později a na relaxaci někdy nebyl ve ŠD prostor, což jim velmi chybělo. Při zájmových činnostech patřila k nejoblíbenějším individuální spontánní hra, návštěva ve smyslové místnosti, pracovní činnosti spojené s přípravou pokrmu v kuchyňce a pobyt na školní zahradě, kde mohou děti využívat pískoviště, skluzavku nebo hrát míčové hry. Rády také navštěvují blízkou botanickou zahradu, kde mohou pozorovat změny v přírodě a proběhnout se. Velmi přínosnou a oblíbenou terapií je Canisterapie, kdy do školní družiny přichází vyškolená paní s vycvičenou fenkou labradora. Dětem se přítomnost zvířete moc líbí a je vidět, že jsou na něj zvyklé. Během terapie si mohou vyzkoušet krmení a péči o psa, vodění na vodítku i polohování vedle pejska. Hudební kroužek navštěvují všechny děti. Tento kroužek je veden zkušenou pedagožkou, která se věnuje i muzikoterapii. Děti se na tento kroužek vždy těší a zapojují se. Učí se zde nejen zpívat jednoduché písničky, ale i používat hudební nástroje. V rámci kroužku také hrají taneční a pohybové hry. Tímto způsobem mohou děti rozvíjet koordinaci, rovnováhu a motorické schopnosti. Nejoblíbenější hra, nejen u všech sledovaných, je hra „Na bábu“. Součástí je i nacvičování různých tanečních vystoupení a hudební prezentace pro rodiče a své spolužáky v rámci malých vystoupení.

Dva chlapci navštěvovali sportovní kroužek a bubenický kroužek. Obě dívky navštěvovaly sportovní kroužek, než musely docházku do ŠD ukončit. U všech dětí, které navštěvovaly sportovní kroužek, byly nejoblíbenější činnosti aktivity na trampolíně, hudebně pohybové činnosti a hry s netradičními pomůckami – papírové koule, kolíčky, smyslové pecky a cvičení na velkých rehabilitačních míčích.

Otázka 4. Zda se děti účastní i jiných mimoškolních aktivit mimo školní družinu a jaké jsou důvody jejich účasti či neúčasti?

Čtyři z pěti respondentů nenavštěvují žádné jiné mimoškolní aktivity. Hlavním důvodem, který vyplynul z rozhovorů je, že děti navštěvují školní družinu a mají tu dostatek vhodných aktivit. Po celém dni ve škole, kdy většina z nich odjíždí domů kolem 15 hodiny, jsou již unavené a těší se na svůj osobní volný čas doma. Vyplynula také skutečnost, že děti se SVP tráví nejvíce volného času se svou rodinou a ve školní družině. Moderní technologie, jako je hraní na tabletu nebo sledování televize, jsou často hlavními aktivitami v odpoledních hodinách v domácím prostředí. Pro dva chlapce by maminky chtěly nějaký kroužek nebo kamaráda pro volný čas o víkendu nebo o prázdninách. Jeden z chlapců navštěvuje pravidelně každý týden ZUŠ – hru na bubny a kroužek Jógy.

4.5 Výzkumné závěry

Kvalitativní výzkum prokázal, že volný čas hraje klíčovou roli v rozvoji dětí se specifickými vzdělávacími potřebami (SVP). Rodinné prostředí a školní družina jsou zásadními faktory, které mohou ovlivnit jejich rozvoj, socializaci a volnočasové prožívání. Poskytují prostředí, ve kterém děti s SVP mohou rozvíjet své dovednosti, budovat vztahy a zažívat radost.

Rodina je klíčovým prvkem podpory pro tyto děti, zejména pokud je dítě přijato svým okruhem nejbližších lidí takové, jaké je. Společné trávení volného času v podobě výletů, dovolených nebo třeba jen společného posezení má pozitivní vliv na jejich rozvoj a kvalitu života. Rodiny, které žijí aktivním společenským životem i se svými potomky, jim poskytují ideální podmínky pro navazování vztahů s vrstevníky a dalšími lidmi, což přispívá k jejich lepší komunikaci a posiluje jejich sociální dovednosti. Z výzkumu bylo patrné, že partneři, kteří úspěšně překonají krizové situace spojené s narozením dítěte s postižením, tráví více společného volného času.

Prostředí školní družiny, volnočasové kroužky a terapie se jeví jako významný prvek, který nabízí spoustu speciálních aktivit, které jsou dětem ušité na míru. Zároveň je družina důležitým místem, kde mohou děti navázat kamarádské vztahy a zažít pocit úspěchu, což může pozitivně ovlivnit jejich sebevědomí. Mezi nejoblíbenější činností všech dětí je snoezelen.

Z výzkumu také vyplynulo, že děti navštěvují pouze školní družinu a jiné organizované, mimoškolní aktivity už rodiče pro své děti nevyhledávají. Jako hlavní důvod udávají dostatek volnočasových činností ve ŠD a také celodenní únavu svých dětí. Pouze jeden chlapec navštěvuje dva zájmové kroužky. U všech sledovaných dětí byl zjištěn velký zájem o volnočasové venkovní aktivity a pomocné činnosti v domácnosti. Velké oblíbenosti se těší digitální technologie, které jsou nejčastěji využívány pro zábavu a rozptýlení.

ZÁVĚR

V této diplomové práci jsem se zaměřila na zkoumání možností volnočasových aktivit dětí se specifickými vzdělávacími potřebami (SVP) v prostředí rodiny a školní družiny. Teoretická část práce přispívá k lepšímu porozumění tématu a objasnění teoretických pojmů. Výzkum byl konkrétně zacílen na jedince ve věku 12 -18 let, navštěvující ŠD při ZŠ speciální. Cílem mé práce bylo porozumět tomu, jak rodina ovlivňuje trávení volného času těchto dětí. Hlavní a vedlejší cíle práce byly úspěšně naplněny. Z výzkumu vyplývá, že rodina je nejdůležitější faktor ovlivňující volný čas dětí se SVP. Pro dosažení optimálního fungování rodin a efektivního využívání volného času je nezbytné tyto rodiny podporovat co nejdříve a umožnit jim vzájemné setkávání s podobnými rodinami a jejich dětmi. Za velmi důležité spatřuji i to, aby rodina, co možná nejdříve, přijala své dítě takové, jaké je dítě a uvědomila si, že i přes specifické potřeby se člověk nemusí izolovat doma a omezit nebo úplně zrušit své aktivity. Celkově lze konstatovat, že práce může přinést užitečné poznatky pro pedagogy, rodiče i laickou veřejnost, kteří se zabývají podporou dětí se specifickými potřebami v oblasti volného času. Je důležité nadále zkoumat a podporovat tuto problematiku a cíleně poskytnout dětem se SVP i jejich rodinám ty nejlepší podmínky pro jejich rozvoj a plnohodnotný život. Tato práce může také pomoci jiným rodičům k překonání případných obav či strachů a uvědomění si i jiných nových možností, které lze s dětmi podniknout. Z rozhovorů vyplynula také potřeba zřízení nějakého zařízení, např. v podobě klubu, který by rodiče přivítali v době víkendu nebo prázdnin. Klub by mohl fungovat v tomto období, kdy jsou standardní služby uzavřené. Mohl by poskytovat aktivity a prostor nejen pro děti, ale i pro rodiče, kterým by umožňoval setkávání se a sdílení svých zkušeností s ostatními rodiči. Zařízení by mohlo navrhopat speciální aktivity pro děti, různé výlety, kroužky nebo třeba jen hlídací služby. Stejně tak by mohlo nabízet aktivity pro rodiče různé relaxační aktivity, muzikoterapii, workshopy a semináře, jak zvládat stres a zlepšit komunikaci a zároveň pomoci s plánováním budoucnosti. Závěrem bych ráda dodala, že je lepší přijmout situace a události, které nemůžeme ovlivnit. Je potřeba se snažit nacházet nové myšlenky a způsoby, jak s těmito situacemi zacházet. Nemůžeme sice ovlivnit některé životní události, které se nám odehrají, ale můžeme být otevřeni novým možnostem a učit se z každé situace, kterou nám život připravil. Nebojme se vyzkoušet nové a nepoznané, vložme energii do mezilidských vztahů a nově přichozích výzev.

„Přijměte věci, na které vás osud váže, a milujte lidi, s nimiž vás osud svádí dohromady, ale dělejte to celým svým srdcem.“ Marcus Aurelius

SEZNAM POUŽÝCH ZDROJŮ

Knižní publikace

- ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-x.
- DAMIAN, Peter a DAMIAN, Kate. *Aromaterapie: vůně a duše*. Garuda. Praha: Volvox Globator, 1997. ISBN 80-7207-020-7.
- DENZILOE, Judy. *Zábava a hry: praktické nápady pro trávení volného času pro lidi s těžkým postižením*, 1994. Oxford, Velká Británie.
- FAJMONOVÁ, Jana a CHOVANCOVÁ, Miroslava. *Možnosti využití snoezelenu při práci s žáky v ZŠ speciální*. Praha: IPPP ČR, 2008. ISBN: 978-80-86856-39-1.
- FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.
- GALAJDOVÁ, Lenka a GALAJDOVÁ, Zdenka. *Canisterapie: pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-807367-879-1.
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-84931-79-6.
- HÁJEK, Bedřich. *Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družinu*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-233-1.
- HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER Břetislav, PÁVKOVÁ Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.
- HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogika volného času: přehled současných poznatků*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2003, 105 s. Texty pro distanční studium. ISBN 80-729-0128-1.
- HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. Vyd. 2., aktualiz. [i.e. 3. vyd.]. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.
- HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-569-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

HORÁKOVÁ, Radka. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0084-0.

JESENSKÝ, Ján. *Prolegomena systému tyflorehabilitace, metodiky tyflorehabilitačních výcviků a přípravy rehabilitačně-edukačních pracovníků tyflopedického spektra*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007. ISBN 978-80-86723-49-5.

JESENSKÝ, Ján. *Základy komprehenzivní speciální pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2000. ISBN 80-7041-196-1.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0643-9.

KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. *Pedagogika voľného času: výchova v čase mimo vyučovania v pedagogickej teórii a v praxi*. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2004. ISBN 8022319309.

KANTOR, Jiří; LIPSKÝ, Matěj a WEBER, Jana. *Základy muzikoterapie*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2846-9.

KERR, Susan. *Dítě se speciálními potřebami*. Praha: Portál, 1997, ISBN 80-7178-147-9.

KLENKOVÁ, Jiřina, 2006. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti; logopedická prevence; logopedická intervence v ČR; příklady z praxe*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 224 s. ISBN 80-247-1110-9.

KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.

KRAUS, Jaroslav a ŠANDERA Oldřich. *Tělesně postižené dítě: psychologie, léčba a výchova*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. 206 s.

KUCHYNKA, Pavel. *Trendy soudobé oftalmologie*. Svazek 1. Praha: Galén, 2000. 191 s. ISBN 80-7262-043-6.

LANGMEIER, Josef; ŠPITZ, Jan a BALCAR, Karel. *Dětská psychoterapie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-381-1.

MALACH, Josef. *Teorie metodiky výchovy*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-29-7.

MASARIK, Pavol a MASARIKOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času*. Vyd. 2. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2002. 204 s. ISBN 80-968735-0-4.

MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-x.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Psychologická literatura. Praha: SPN, 1992. ISBN 80-04-25236-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

MRKVIČKA, Jiří. *Knížka o radosti*. 1984. Praha: Avicenum.

MUSIL, Roman. *PEDAGOGIKA pro střední pedagogické školy*. Praha: Informatorium, 2014. ISBN 978-80-7333-107-8.

NĚMEC, Zbyněk. *Vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním*. Praha: Verlag Dashöfer, 2019. ISBN 978-80-87963-84-5.

OLECKÁ, Ivana a IVANOVÁ, Kateřina. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti*. Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87240-33-5.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-666-6.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.

PIPEKOVÁ, Jarmila (ed.). *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.

PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 9788073151980.

- PLAŇAVA, Ivo. *Spolu každý sám: v manželství a rodině*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. Psychologie P. ISBN 80-7106-292-8.
- PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.
- PRŮCHA, Jan (ed.). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.
- PRŮCHA, Jan; MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- PRŮCHA, Jan a VETEŠKA, Jaroslav. *Andragogický slovník*. 2. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4748-4.
- ROZSÍVAL, Pavel. *Oční lékařství*. 1. vydání. Praha: Galén, 2006. ISBN 80-7262-404-0.
- ŘÍČAN, Pavel a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Dětská klinická psychologie*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1049-8.
- SAK, Petr a KOLESÁROVÁ, Karolína. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2.
- SATIR, Virginia. *Kniha o rodině: [základní dílo psychologie vztahů]*. Vyd. 2. Praha: Práh, 2006. ISBN 80-7252-150-0.
- SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN isbn978-80-7367-778-7.
- SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1733-3.
- SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0095-8.
- SMUTEK, Martin. *Tvorba odborné publikace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN isbn978-80-7435-449-6.
- SPOUSTA, Vladimír aj. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-1274-9.

STRNADOVÁ, Iva a HÁJKOVÁ, Vanda. *Inkluzivní vzdělávání* [online]. 2010. Praha: Grada, 2010 [cit. 2023-10-14]. ISBN 978-80-247-7827-3.

SVOBODOVÁ, Zuzana (ed.). *Svobodný čas: pedagogika volného času jako výchova ke svobodě*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2023. ISBN 978-80-246-5474-4.

ŠVARCOVÁ, Iva. *Mentální retardace*. Praha: Portál, 2006. ISBN: 80-7367-060-7.

VETEŠKA, Jaroslav a TURECKIOVÁ, Michaela. *Kompetence ve vzdělávání*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1770-8.

VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

VALENTA, Milan, MÜLLER, Oldřich. *Psychopedie: [teoretické základy a metodika]*. 3., aktualizované. a rozšířené. vyd. Praha: Parta, 2007. ISBN 978-80-7320-099-2.

WEIKERT, Annegret. *Výchova dítěte: osvědčené rady a řešení pro rodiče dětí každého věku. Velký praktický rádce*. Praha: Vašut, 2007. ISBN 978-80-7236-527-2.

VÍTKOVÁ, Marie a Miroslava BARTOŇOVÁ. *Strategie ve vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a specifické poruchy učení*. 1. vyd. Brno: Paido Brno, 2007. 159 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-7315-140-9.

VYHNÁLKOVÁ, Pavla. *Základy pedagogiky volného času*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2013. ISBN 978-80-86768-73-1.

Legislativa

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 3.2.2012, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: Sb. 2012, částka 33.

ČESKO. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. In: Sb. 2004, částka 190.

ČESKO. Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a změně některých zákonů. In: Sb. 2004, částka 190.

ČESKO. Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. In: Sb. 2016, částka 10.

ČESKO. Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání. In: Sb. 2005, částka 20.

ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Ze dne 14. března 2006. In: Sbírka zákonů České republiky, 2006, částka 37.

Internetové zdroje

AAIDD. *Intellectual Disability* © [online] 2024 [cit. 2024-03-07]. Dostupné z:

<https://www.aaidd.org/intellectual-disability/faqs-on-intellectual-disability>

ACHTERBERG, Ilse. *WorldWide Snoezelen* [online]. [cit. 2024-04-03]. Dostupné z:

<https://worldwidesnoezelen.nl/en/columns/item/239-is-snoezelen-a-philosophy-june-2004>

CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ [online]. *Největší sbírka citátů, myšlenek a aforismů*

[cit. 2023-05-29]. Dostupné z: <https://citaty.net/citaty-o-rodine/?o=popular>

CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ [online]. *Největší sbírka citátů, myšlenek a aforismů*

Dostupné z: <https://citaty.net/citaty/4175-franz-kafka-ozenit-se-zalozit-rodinu-prijmout-vsechny-deti/>

CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ [online]. *Největší sbírka citátů, myšlenek a aforismů*

Dostupné z: <https://citaty.net/citaty-o-rodine/?o=popular>

CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ [online]. *Největší sbírka citátů, myšlenek a aforismů*

Dostupné z: <https://citaty.net/citaty/1980970-marcus-aurelius-prijmete-veci-na-ktere-vas-osud-vaze-a-milujte-l/>

EVROPSKÁ UNIE. *Zákony pro lidi*. [online]. 2012, [cit. 2023-9-14]. Dostupné z: www.zakonyprolidi.cz/ms/2010-10#f5511881

ČESKÁ ODBORNÁ SPOLEČNOST PRO INKULZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ. [online]. 2020 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://cosiv.cz/cs/2017/03/01/podpurna-opatreni-vycet-cleneni-priklady/>

KNOTKOVÁ, Alena. *Pedagogika volného času* [online]. Hradec Králové: Nakladatelství Gaudeamus, 2022 [cit. 2023-28-09]. ISBN 978-80-7435-867-8 Dostupné z: pedagogika-volneho-casu.pdf (uhk.cz)

KUDLÁČEK, Martin a JEŠINA, Ondřej. *Integrovaná tělesná výchova, rekreace a sport* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014 [cit. 2023-09-27]. ISBN 978-80-244-4374-4. Dostupné z: <https://publi.cz/books/156/Tiraz.html>

LEISURE EDUCATION [online]. *What does it mean to “be” leisure literate?*. 2014 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://wlcleisureeducation.wordpress.com/>

MONTESORI ČR [online]. *Oblasti vzdělávání* [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://www.montessoricr.cz/objevte-montessori/oblasti-vzdelavani>

MŠMT. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. 2011, 2022 [cit. 2023-10-14]. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/index-1.htm>

MŠMT. *Volný čas a prevence u dětí a mládeže*. Praha. [online]. 2002 [cit. 2023-10-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/olnycas.pdf>

NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Neformální vzdělávání*. [online]. 2011 [cit. 2023-10-11]. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/cinnosti/analyzy-trhu-prace-rozvoj-kvalifikaci-dalsiho-vzdelavani/neformalni-vzdelavani.html>

NHS. *Signs of autism*. UK, 2021 [cit. 2023-10-14]. Dostupné z <https://www.nhs.uk/conditions/autism/signs/children/>

NATIONAL INSTITUTE OF NEUROLOGICAL DISORDERS AND STROKE [online]. 28.11. 2023 [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.ninds.nih.gov/health-information/disorders/pervasive-developmental-disorders>

NSP. *Centrální databáze kompetencí* [online]. [cit. 2023-10-14]. Dostupné z: <http://kompetence.ns> <https://www.nhs.uk/conditions/autism/signs/children/p.cz>

ŠKODA, Jiří a FISCHER, Slavomil *Speciální pedagogika* [online]. Praha: TRITON, 2008 [cit. 2023-10-14]. ISBN 978-80-7387-014-0. Dostupné z:

<file:///C:/Users/PC/Desktop/specialni-pedagogika-.pdf>

THEINER, Pavel. *Poruchy chování u dětí a dospívajících*. Psychiatrie pro praxi [online]. 2007 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z <<https://www.solen.cz/pdfs/psy/2007/02/09.pdf>>

TOUPALOVÁ, B. *Trampolining – nová metoda rozvoje vnímání vlastní tělesnosti*. In časopis Komenský, odborný časopis pro učitele základní školy, Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, č. 3/2005, s. 39-41.

ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY [online] [cit. 2024-03-30]. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F70-F79>

VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁJMOVOU ČINNOST [online]. 2022. Prostějov [cit. 2023-06-13]. Dostupné z: https://www.sezampv.cz/wp-content/uploads/2023/12/SVP.SD_.pdf

Kvalifikační práce

HEBNAR, Alexandr. *Volnočasové aktivity osob s mentálním postižením*. Olomouc, 2019. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.

ŠVESTKOVÁ, Jana. *Výchova a vzdělávání dětí se speciálními potřebami ve školní družině ZŠ speciální*. Hradec Králové, 2020. Diplomová práce. Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové. Vedoucí práce Mgr. Iva Junová, Ph.D.

SEZNAM ZKRATEK

AAIDD – American association on Intellectual and developmental Disabilities, Americká asociace pro duševní postižení a vývojové poruchy

ADHD - Porucha pozornosti s hyperaktivitou

ADD - Porucha pozornosti bez hyperaktivity

DMO – Dětská mozková obrna

GDPR – General data protection regulation - Ochrana osobních údajů

MKN – Mezinárodní klasifikace nemocí

MŠMT- Ministerstvo školství a ministerstvo tělovýchovy

NHS – National Health Service - Národní zdravotní služba

NINDS - National Institute of Neurological Disorders and Stroke - Národního institutu neurologických poruch a mrtvice

NPI – Národní pedagogický institut

NSP – Národní soustava povolání

OSN – United Nations Organization - Organizace spojených národů

PAS – Poruchy autistického spektra

RVP -ZV – Rámcový vzdělávací plán – Základního vzdělání

STRM – Středně těžká mentální retardace

SVP – Speciální vzdělávací potřeba

ŠD – Školní družina

ŠVP – Školní vzdělávací program

VČ – Volný čas

WHO – World Health Organization – Světová zdravotnická organizace

UZIS – Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Ztvárnění rodiny v pojetí dcery (Natálie Říhová, 2024)

SEZNAM TABULEK A SCHÉMAT

Schéma 1 Dělení pohybových vad (dle Pipekové, 2006)

Tabulka 1 Základní údaje (vlastní)

Tabulka 2 Činnosti ŠD (vlastní)

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Informovaný souhlas a souhlas ředitele s provedením výzkumu.

Příloha 2: Otázky k rozhovoru se zákonnými zástupci.

Příloha 3: Přepsané rozhovory se zákonnými zástupci.

Příloha 1: Informovaný souhlas

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Název diplomové práce: Možnosti volnočasových aktivit dětí se SVP

Student: Bc. Andrea Říhová

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Já, ..., souhlasím se svou účastí na výzkumném šetření v rámci diplomové práce. Chápu, že citlivé a osobní údaje budou zpracovány v souladu s platnými zákony a budou chráněny.

Byl(a) jsem seznámen(a) s metodami výzkumu, kde bude užito rozhovoru a zúčastněného pozorování mého dítěte ve ŠD. Podpisem tohoto prohlášení uděluji souhlas se všemi náležitostmi výzkumu.

Datum:

Podpis:

SOUHLAS ŘEDITELE S PROVEDENÍM VÝZKUMU

Já, [jméno ředitele], jako zodpovědná osoba na tomto pracovišti, uděluji souhlas s provedením výzkumu v rámci diplomové práce, kterou vede Andrea Říhová.

Podpisem tohoto prohlášení potvrzuji následující: Byl/a jsem seznámen/a s podmínkami výzkumu a souhlasím s nimi. Chápu, že citlivé a osobní údaje budou zpracovány v souladu s platnými zákony a budou chráněny.

Datum:

Podpis:

Příloha 2: Otázky k rozhovoru se zákonnými zástupci.

1. Můžete mi prosím sdělit základní informace o dítěti a vaší rodině. Jak probíhalo těhotenství, porod? Kdy Vám byla sdělena diagnóza?
2. Informace o vzdělání, začátek školní docházky, jak probíhala adaptace ve škole?
3. Jaké máte společné rodinné volnočasové zájmy, výlety, dovolené?
4. Stýkáte se s rodinou a kamarády?
5. Jak tráví volný čas vaše dítě doma, je schopné nějaké samostatné činnosti?
6. Máte nějaké plány do budoucna ohledně aktivit ve volném čase?
7. Navštěvuje vaše dítě školní družinu, chodí rádo?
8. Zapojujete se do společných aktivit ŠD, například vystoupení, divadlo, besídky?
9. Navštěvujete jiné zájmové aktivity mimo školní družinu?
10. Chybí vám nějaká nabídka volnočasových možností?

Příloha 3: Přepsané rozhovory se zákonnými zástupci.

Přepis rozhovoru se zákonným zástupcem 1

1. Můžete mi prosím sdělit základní informace o dítěti a vaší rodině? Jak probíhalo těhotenství, porod? *"Žijeme s manželem a naším synem, který má 14 roků na vesnici v rodinném domě. Naše další dvě děti jsou již dospělé a bydlí ve městě. Jsme už prarodiče. Naše vztahy jsou dobré a často se navštěvujeme a pořádáme rodinné posezení. Já jsem zaměstnaná a manžel podniká. Jsme oba zdraví. Máme psa. Náš syn je veselý, upovídaný, má rád společnost. Když jsem čekala syna, šlo o třetí těhotenství, doma jsme měli již dvě starší děti. Těhotenství jsem prožívala bez problémů. Porod proběhl přirozeně, syn se jevil jako zdravé miminko. Ve 4 měsíci po narození se ale u něj vyskytly potíže, neprosplával. Od té doby byl v péči lékařů, fyzioterapeuta, cvičili jsme Vojtovu metodu, navštěvujeme oftalmologii a rehabilitační kliniku v Brně dosud.*

2. Informace o vzdělání, začátek školní docházky, jak probíhala adaptace ve škole?

"Syn nastoupil ve 4 letech do speciální mateřské školy, kde se rychle adaptoval. V 7 letech nastoupil do povinné školní docházky v základní škole speciální. Teď je v sedmém ročníku. Třídou sdílí s dalšími pěti dětmi s kombinovaným postižením. Vzdělává se dle individuálního plánu osobnostního rozvoje. Učitelé, asistenti i vychovatelky syna podporují a on je má moc rád a školu navštěvuje opravdu rád. Komunikace s ním je náročnější, někdy mu není rozumět, my mu ale rozumíme. Je schopný se domluvit, zopakovat svoji potřebu. Navštěvujeme logopedii. Při činnostech potřebuje dohled a pokyny".

3. Stýkáte se s rodinou a kamarády?

" S rodinou se stýkáme, zejména s našimi sourozenci a našimi a jejich dětmi a prarodiči. Pořádáme často rodinné oslavy. Scházíme se s přáteli z vesnice a snažíme se žít společensky. Náš syn je pořád s námi při všech aktivitách".

4. Jaké máte společné rodinné volnočasové zájmy, výlety, dovolené?

„Manžel hodně pracuje, ale pokud má volno vyrážíme na výlety na zámky nebo do přírody, do Zoo v létě na koupaliště nebo do hor. Byli jsme i na dovolené u moře, což se našemu synovi moc líbilo. Rádi navštěvujeme koncerty, zábavu a jiné kulturní akce naší obce“. Syn se naučil jezdit na kole, takže několikrát v týdnu vyrážíme na blízkou cyklostezku k říčce. Snažíme se ho zapojovat do všech činností v domácnosti, rád mi nebo manželovi pomáhá připravovat pokrmy a pomáhá při práci na zahradě. Máme psa, se kterým si také hraje a krmí ho. Syn

zdědil z mé rodiny hudební sluch, tak jsme jej začali v této jeho zálibě podporovat. Manžel nejprve vyrobil bubínky z kyblíku, později až byl větší jsme mu pořídili na Vánoce velkou bicí soupravu. Z části dílny máme tedy malé studio, kde si může syn bubnovat a pouštět hlasitě hudbu, aniž by někoho rušil“.

5. Jak tráví volný čas vaše dítě doma, je schopné nějaké samostatné činnosti?

Do pokojíčku jsme mu pořídili akvárium s rybičkami, o které se stará. Rád si hraje na počítači nebo si pouští písničky na YouTube. Maluje si a sleduje televizi, různé seriály, má rád Policie v akci a Vyprávěj.

6. Máte nějaké plány do budoucna ohledně aktivit ve volném čase?

„Rádi bychom zase jeli k moři“.

7. Navštěvuje vaše dítě školní družinu, chodí rádo?

"Ano, protože s manželem oba dva pracujeme. Ráno ho vozí do školy muž, já jezdím do práce na 6, a po práci jej vyzvedávám zase já. Navštěvuje družinu pravidelně každý den a moc rád tam chodí. Navštěvuje pohybový, hudební kroužek a kroužek bubnování.

8. Zapojujete se do společných aktivit ŠD, například vystoupení, divadlo, besídky?

„Ano, rádi se společně účastníme aktivit, které pořádá školní družina. Byli jsme na muzikoterapii pro rodiče a děti, na tvořivých dílničkách a sportovním odpolední a Vánoční besídce. Moc se nám líbilo synova účast a reprezentace školy na akci města, kde vystupoval s bubenickým kroužkem“.

9. Navštěvujete jiné organizované zájmové aktivity mimo školní družinu?

Ano, jelikož syna velice baví bubnování, povedlo se mi oslovit pana učitele ze ZUŠ, který si na nás udělal čas a jedenkrát týdně učí našeho syna na bubny. Jsme moc rádi za tuto možnost. Do ZUŠ chodí už druhým rokem a vystupoval na dvou besídkách. Moc se mu to líbí. Potom ještě chodíme ve středu na Jógu pro děti, kterou vede naše dcera. Syn má problémy s páteří a cvičení mu prospívá.

10. Chybí vám nějaká nabídka volnočasových možností?

„V rámci družiny má syn dostatečné vyžití a tím, že navštěvuje ZUŠ a kroužek Jógy. Další kroužek nemáme potřebu hledat. Spíš mu chybí nějaký kamarád s podobnými zájmy jako má náš on, na popovídání nebo na občasné hraní, možná i v době prázdnin nebo víkendu.

Přepis rozhovoru se zákonným zástupcem 2

1. Můžete mi prosím sdělit základní informace o dítěti a vaší rodině? Jak probíhalo těhotenství, porod?

" Žijeme v rodinném domě společně s manželovými rodiči, a naše vztahy jsou dobré. Máme s manželem pěkný vztah a naše rodina funguje bez problémů. Já jsem v domácnosti, občas si přivydělávám na brigádách, zatímco manžel pracuje jako automechanik a má svou vlastní dílnu. Jsme oba zdraví, a kromě dcerky 18let, máme ještě další dva zdravé chlapce - staršího syna, který je už dospělý a mladšího šestiletého syna. S oběma syny máme skvělý vztah a trávíme spolu hodně času, stejně jako s naší dcerou, kterou její bratři milují a podporují ji. Máme i psa, který je součástí naší rodiny. Finančně se nám daří dobře, a jsem vděčná za to, že můžeme našim dětem poskytnout to nejlepší. Naše dcera je velmi společenská a má ráda společnost svých vrstevníků, učitelů a asistentek. Je aktivní, přátelská a veselá, a máme radost, že je taková, jaká je. Jsme si jisti, že s podporou celé rodiny a láskyplným prostředím je dcera spokojená."

„Těhotenství s dcerou jsem prožívala bez větších problémů, měla jsem doma již šestiletého syna. Až při kontrole ve 32. týdnu mi lékaři sdělili, že dítě má menší hlavičku a od té chvíle jsem byla pravidelně sledována. Po přirozeném porodu v termínu lékaři zjistili, že má dítě mikrocefalus a dětskou mozkovou obrnu (DMO). Později jsme zjistili i neuropatii a STMR“.

3. Informace o vzdělání, začátek školní docházky, jak probíhala adaptace ve škole?

"Naše dcera nastoupila ve 4 letech do speciální mateřské školy, kde se jí líbilo a adaptace proběhla dobře. V 7 letech nastoupila do povinné školní docházky v základní škole speciální, byli jsme pyšní na každý její úspěch. Teď je ve svých osmnácti letech ve 10. ročníku. Její třída je šestičlenná parta dětí s kombinovaným postižením. Vzdělává se podle individuálního plánu osobnostního rozvoje, který je pro ni šitý na míru. Učitelé a asistenti jsou vždy připraveni pomoci, a naše dcera je ve škole opravdu spokojená. Má výbornou paní učitelku i asistentky, které pro naši dceru dělají opravdu maximum“. Komunikuje pomocí slov, posunků, zvuků, a i když se někdy může zdát, že je to složité, snaží se vyjádřit to nejlepší, jak umí a my jí vše rozumíme. Navštěvuje logopeda, fyzioterapii. Do svých 7 let chodila, bohužel její fyzické schopnosti slábnou natolik, že je odkázána na invalidní vozík a její stav se zhoršuje. Potřebuje pomoc při sebeobsluze a hygieně, ale i přes tyto výzvy neztrácí naději ani svou zvědavost a radost ze života. Jsme hrdí na ni a na to, jak statečně všemu čelí".

4. Stýkáte se s rodinou a kamarády?

"Ano, naše rodina drží pohromadě, máme dobré vztahy nejen mezi sebou, ale i s širokým okruhem rodiny a přátel, se kterým se pravidelně stýkáme a pořádáme společné posezení a oslavy. Na zahradě máme bezbariérové zázemí s velkým bazénem, který jsme pořídili už když byla dcera malá. Je nejen zábavným místem pro rodinné chvíle, ale pořídili jsme jej hlavně pro podporu fyzioterapie naší dcery“.

5. Jaké máte společné rodinné volnočasové zájmy, výlety, dovolené?

„Co se týká dovolených a aktivit ve volném čase, fungujeme jako běžné rodiny, jezdíme na dovolenou k moři téměř každý rok a jezdíme i na výlety do hor a na památky. Jen musíme vybírat bezbariérové trasy. Rádi navštěvujeme koncerty, kulturní akce a s mladším synem fotbalové zápasy. Snažíme se být aktivní a užít si společné chvíle. I když se naše dcera kvůli své diagnóze musí spoléhat na invalidní vozík, užíváme si společně běžných ženských věcí, chodíme spolu nakupovat, do kavárny a na různé kulturní akce a dcerka se mnou tráví čas při běžných domácích pracích, jako je vaření, pečení a jiné. Tento rok byl pro nás jako rodinu hodně náročný. Prošli jsme těžkým obdobím, kdy se prudce zhoršil zdravotní stav naší dcery. Po prodělání covidu strávila několik těžkých měsíců v nemocnici, kde musela podstoupit tracheostomii a je již doživotně závislá na dýchacím přístroji a PEG. Byla to pro nás všechny obrovská zátěž, ale dcera je bojovnice a zvládla to. Během tohoto náročného období v nemocnici sledovala filmy a oblíbila si postavu Harryho Pottera. Když se její zdravotní stav stabilizoval, organizace Zlatá rybka nám poskytla neuvěřitelnou příležitost pro celou rodinu a splnila dceřino přání. I přes veškeré velmi náročné podmínky jsme se rozhodli podniknout výlet do Londýna, kde jsme navštívili muzeum Harryho Pottera a další památky. Byl to pro nás nezapomenutelný zážitek, který nám ukázal, že když se chce, všechno je možné a jsme organizaci moc vděční, sami bychom asi vše tak naplánovat nedokázali. Všechny tyto vzpomínky nám organizace zaznamenala ve fotoknize, kterou si naše dcera s oblibou prohlíží a ráda ukazuje všem kolem sebe. Tento výlet nám všem ukázal, jak důležitá je rodina a jak moc se dokážeme vzájemně podporovat a překonávat všechny překážky, které nám život přináší“.

6. Jak tráví volný čas vaše dítě doma, je schopné nějaké samostatné činnosti?

„Naše dcera má svůj oblíbený koutek doma, kde tráví čas s tabletem, který ovládá speciální tužkou ústy. Sleduje různé novinky, reklamy, pohádky a oblíbené seriály. A když tatínek vytáhne kytaru a začne hrát, je to pro ni opravdová radost - sedí v křesle a pobrukuje si s ním.“

Tyto chvíle nás spojují ještě víc jako rodinu. Když je pěkné počasí ráda sedí nebo leží na zahradě a pozoruje okolí, ráda také tráví čas s naším psem“.

7. Máte nějaké plány do budoucna ohledně aktivit ve volném čase?

„No rádi bychom podnikali aktivity alespoň jako doposud, ale vše závisí na zdravotním stavu dcerky“.

8. Navštěvuje vaše dítě školní družinu, chodí rádo?

"Naše dcera školní družinu navštěvovala pravidelně každý den a velmi ráda. Navštěvovala pohybový a hudební kroužek, bohužel, po jejím zdravotním zhoršení a dlouhé době, kdy nemohla do družiny docházet, jsme se rozhodli, že není vhodné, aby znovu nastoupila. Její zdravotní stav nyní vyžaduje více individuální péče a pozornosti“.

9. Zapojujete se do společných aktivit ŠD, například vystoupení, divadlo, besídky?

„Dokud dcera chodila do ŠD, tak jsme se zapojovali do všech aktivit, které družina nabízela. Byly to akce tvořivé jarní a podzimní dílničky, sportovní den a muzikoterapie pro rodiče a děti, které jsme se účastnily společně. Tyto akce byly příjemné, setkat se s pedagogy i ostatními rodiči a popovídat si. Bohužel teď již dcera nechodí, takže se nezapojujeme“.

10. Navštěvujete jiné organizované zájmové aktivity mimo školní družinu?

Nenavštěvujeme žádné takové aktivity, ani jsme je nehledali, dcera je po škole hodně unavená a má ráda již svůj klid se svými zájmy, navíc její zdravotní stav to neumožňuje“.

11. Chybí vám nějaká nabídka volnočasových možností?

„Ne“.

Přepis rozhovoru se zákonným zástupcem 3

1. Můžete mi prosím sdělit základní informace o dítěti a vaší rodině? Jak probíhalo těhotenství, porod?

„Bydlíme v rodinném domě na vesnici, kde také pobývají moji rodiče, kteří se snaží podporovat mě a děti dceru 15let a syna 18let. Moje těhotenství probíhalo bez komplikací, genetika byla v pořádku, jednalo se o druhé těhotenství. Porod proběhl spontánně a dcera se narodila 3 týdny před plánovaným termínem s menší porodní váhou. Co se týče naší rodinné situace, žiji sama s dětmi. Po narození dcery došlo k rozchodu s otcem, který opustil rodinu, a od té doby nejeví zájem o děti. Bohužel se občas potýkám s finančními problémy. Ráda bych pracovala, ale péče o dceru je tak náročná, že bohužel nemůžu. Proto jsme si chvíli alespoň brigádně vypomáhala rozvozem tiskopisů. Zkoušela jsem si i doplnit vzdělání formou večerní školy, ale bohužel to nevyšlo“.

2. Kdy Vám byla sdělena diagnóza?

„Odlišnosti jsem začala vnímat po očkování kolem 8 měsíce, kdy dcera přestala jíst, nechtěla být kojena, byla hodně plačtivá a měla problémy se spánkem. Lékař nás posílal na ORL na foniatrii, domnívali se, že by mohla být hluchá, to se neprokázalo. Pomohla nám organizace APLA, kterou jsme si tehdy vyhledala. Psychiatrie poskytla další diagnostické informace a dcera byla ve čtyřech letech konečně diagnostikována. Byla jí stanovena diagnóza autismu. Dcera trpí současným postižením více vadami, včetně STMR, PAS, opožděného vývoje řeči a hyperkinetické poruchy aktivity a pozornosti“.

3. Informace o vzdělání, začátek školní docházky, jak probíhala adaptace ve škole?

„Dcera byla hodně divoká, neposeděla, musela být neustále pod dozorem. Jedla za pochodu, neustále jsem za ní poletovala. Do speciální školky nastoupila v 5 letech. Ve školce se povedlo ji trochu uklidnit, začala jíst u stolu a povedlo se nám jí odplenkovat“.

4. Jaké máte společné rodinné volnočasové zájmy, výlety, dovolené?

„Hrady zámky, doma na zahradě, Do Olomouce, do MC Donald. píše si seznamy a nakupuje potraviny“.

5. Stýkáte se s rodinou a kamarády?

„Byla jsem jedináček, takže mám jen rodiče a strýce. S nikým jiným se nestýkáme“.

6. Jak tráví volný čas vaše dítě doma, je schopné nějaké samostatné činnosti?

„Dcera tráví svůj volný čas doma nejraději s tabletem a počítačem. Umí česky i anglický, sleduje anglické seriály od malička, což jí pomohlo získat jistotu v angličtině. Na počítači si dokáže vyhledat vše potřebné a ráda poslouchá hudbu, ráda tančí. V domácnosti mi pomáhá při běžných domácích činnostech, zejména má ráda vaření a pečení. Také se aktivně podílí na práci na zahradě s dědou a babičkou, kde se stará o naše zvířata, kačeny a kočky. Krmí slepice a sbírá vajíčka. V létě se ráda koupe v bazénu na naší zahradě a ráda si hraje s plavacími hračkami. Dříve jsme měli trampolínu, kterou jsme ale vyměnili za bazén. V létě ráda chodí s dědou na houby do lesa. Velmi ráda jezdí do restaurace McDonald 's, kde si dívka vybere své oblíbené pochoutky“.

7. Máte nějaké plány do budoucna ohledně aktivit ve volném čase?

„Moc neplánuji, s dcerou je náročné něco plánovat, chci abychom to zvládali alespoň jako doposud. Možná máme v plánu uskutečnit nějaký výlet vlakem“.

8. Chybí vám nějaká nabídka volnočasových možností?

„Nyní ne, ale když byla dcera malá, byla hodně divoká, pořád běhala, tehdy jsem sháněla nějaký kroužek, kde by se mohla vyběhat. Nic ale nebylo“. Teď je dcera hodně velká a na nové prostředí by si asi už nezvykla“.

9. Navštěvuje vaše dítě školní družinu, chodí rádo?

„Ano navštěvovala, bohužel teď musela docházku přerušit. Byla již přetížena z dlouhého vyučování a docházelo u ní k velké únavě a nepřiměřeným reakcím a delší pobyt a aktivity v dužině již pro ni nebyli vhodné“.

10. Zapojujete se do společných aktivit ŠD, například vystoupení, divadlo, besídky?

„Ne“.

11. Navštěvujete jiné zájmové aktivity mimo školní družinu?

„Ne“.

Přepis rozhovoru se zákonným zástupcem 4

1. Můžete mi prosím sdělit základní informace o dítěti a vaší rodině? Jak probíhalo těhotenství, porod?

„Těhotenství se synem- 14 let, bylo bez komplikací do 30 týdne, na prohlídce MUDr. zjistil, že syn neroste, to trvalo podle míry a váhy už několik týdnů, hned po kontrole jsem jela do Ol na velký ultrazvuk a bylo přítomno hodně velké množství lékařů. Snažili se ho co nejdéle udrželi v děloze. Dostala jsem kortikoidy na plíce a všichni se modlili, aby vydržel do 6 h. ráno na další. Syn se narodil v 7 ráno nedýchající. Byl hned v péči neonatologů, na umělé plicní ventilaci, prodělal spoustu infekcí. Vlastně každý den jsem slyšela od lékařů špatné zprávy, 3 nebo 4 den po porodu dostal krvácení do mozku, ale naštěstí to vše zvládl a po více jak dvou měsících jel domu. Hned pár dnů po porodu nám jeho nejlepší neurolog, sdělil, že krvácení bylo rozsáhlé a bude mít následky v podstatě jsem věděla, že bude mít MR a DMO levé strany. od miminka špatně snášel rehabilitaci (Vojtu), nepřibíral a byl velmi drobné dítě. V 7 letech byl na operaci hamstringu na levé noze, od té doby ho nemůžu dostat k Dr. Má z nich panický strach. Po operaci se začaly objevovat první epileptické záchvaty, které má je vždy v noci a dlouhé“.

2. Informace o vzdělání, začátek školní docházky, jak probíhala adaptace ve škole?

„Od 5 let chodil dvakrát v týdnu na 4 hodiny do MŠ Drysice. Strašně tam plakal, hluk a křik špatně snášel, takže tam chodil sporadicky. Měl dvouletý odklad, nastoupil do ZŠ speciální v 8 letech, kterou navštěvuje doposud. Nyní je v 6. ročníku. Dlouho mu trvalo nižší zvykl, je na mě dost fixovaný a dodnes si pamatuji, jak brečel. Teď se do školy těší“.

4. Jaké máte společné rodinné volnočasové zájmy, výlety, dovolené?

„Když byl syn menší, byl společenštější, jezdili jsme na výlety a podnikali různé aktivity. Bohužel se mu k jeho diagnóze přidala i epilepsie a fobie z lékařů, začal být hodně bojácný. Vyhledává spíše svůj klidný prostor, je rád doma v klidu nebo u babičky. Miluje bazén, kde je celé léto a jízdu autem, takže když jedeme k babičce, tak projedeme dva okresy“.

5. Stýkáte se s rodinou a kamarády? *„S rodinou a přáteli se hodně stýkáme. Jsme taková rodina, že i naši přátelé ví, že se u nás nezvoní a chodí se zadem nebo předem a vesměs bez ohlášení. Syn miluje své tety, jedna přilétá z ciziny na celé léto. To je strašně šťastný. Druhou tetu vidí často. Naše kamarády má také rád. Děti bere s respektem, hodně se jich bojí“.*

6. Jak tráví volný čas vaše dítě doma, je schopné nějaké samostatné činnosti?

„Syn je dítě, které miluje domov, cítí se tady v bezpečí a když jsme se stěhovali, tak jsem měla hrozný nervy, jak to zvládne. Minulý týden jsem byla po několika letech v kině a přijela jsem kolem 23 h a on celou tu dobu na mě čekal, usnul až mě viděl u něj v pokoji. I když se přítel nebo děda o něj postarají skvěle, pořad je nejvíc fixovaný na mě. Snažím se mu neměnit denní program, abych ho nestresovala. Nálady se mu mění někdy i z minuty na minutu. Zbožňuje být doma se mnou sám. Ve škole se asi chová trochu jinak, doma mi nechce moc chodit na procházky. Teď mu děláme nové hřiště na zahradu, protože to staré se rozpadlo. Volný čas hodně tráví se mnou a se sestřičkou u babičky, rád se houpe na houpačkách, kopeme s míčem nebo si hraje s letadlem. Rád se mnou jezdí autem. V pokoji má velký koš Lega, který vysype a hází nazpět kostky, občas postaví komín. Také ho baví dávat věci do krabic (např. se sestrou mají několik plechovek hraček z Kinder vajec a on vše vysype a uklízí. Hraje si pouze s legem, mobilem a zvukovými hračkami. Lego už bychom mohli prodávat a zvukové hračky už má všechny aspoň 3x. Rad poslouchá písničky, nejraději „Jožin z Bažin“ s skáče u nich nejlépe naplno. Doma ho mám pořad pod kontrolou, nemůže být chvíli sám, a hlavně nesmí být sám se sestrou. V noci má v pokoji chůvičku. Pokoj má hned vedle ložnice“.

7. Máte nějaké plány do budoucna ohledně aktivit ve volném čase?

„Plánujeme jen výlety po rodině, vzhledem k synově stavu ho nechci vystavovat stresu. Proto když jedeme někam s mladší dcerou, je syn raději s dědou nebo babičkou“.

8. Chybí vám nějaká nabídka volnočasových možností?

„Ne, syn má dost aktivit v rámci školy a školní družiny, doma již vyhledává klid a odpočinek. Respektujeme jeho potřeby“.

9. Navštěvuje vaše dítě školní družinu, chodí rádo?

„Ano, chodí každý den a je tam rád, jen se bojí některých dětí, které jsou hlučnější. Jinak má své oblíbené děti a pedagogy“.

10. Zapojujete se do společných aktivit ŠD, například vystoupení, divadlo, besídky?

„Ano, zúčastnili jsme se společného tvoření a muzikoterapie rodičů s dětmi a vánoční besídky. Tyto akce měla družina pěkně připravené“.

11. Navštěvujete jiné zájmové aktivity mimo školní družinu? „Ne“.

Přepis rozhovoru se zákonným zástupcem 5

1. Můžete mi prosím sdělit základní informace o dítěti a vaší rodině? Jak probíhalo těhotenství, porod?

„Žijeme v panelovém domě ve městě. Já jsem vyučená, ale teď jsem v pracovní neschopnosti a vzhledem k mému zdravotnímu stavu, mám zažádáno o důchod. S otcem syna jsme se rozvedli, když byl malý, ale vycházíme spolu dobře a kvůli synovi jsme v přátelském vztahu a navštěvujeme se. Můj bývalý manžel je také vyučený a pracuje jako skladník. Našla jsem si nového partnera, kterého má náš syn moc rád, a on také jeho. Máme ještě mladší dceru, se kterou se syn pěkně vychází a mají se rádi. Náš syn je hodně fixovaný na mě a trávíme spolu hodně času. V těhotenství jsem si musela píchat inzulin, jinak vše probíhalo dobře, žádné problémy jsem neměla. Syn se narodil ve 37 tt císařským řezem a musel být ožívován. Do 2 měsíců se jevil jako zdravé miminko. Jen jsme si všimli, že nás vůbec nepozoruje a nedokázal se otočit za hračkou. Od 5 měsíce jsme cvičili Vojtovu metodu. Kolem roku se postavil a začal chodit ve 16 měsících. Nejprve měl diagnózu Nespecifický autismus, později mu diagnostikovali PAS a STMR“.

2. Informace o vzdělání, začátek školní docházky, jak probíhala adaptace ve škole?

„Do školky syn nastoupil ve 3 letech, měl problémy s adaptací, nechtěl si hrát s dětmi a trval na svých rituálech. Nakonec začal navštěvovat speciální MŠ, kde vše zvládal už dobře. V sedmi letech nastoupil na běžnou ZŠ, kde bohužel nestíhal, a hlavně v tu dobu jsme se s manželem rozvedla, což syn těžce nesl a jeho školní výsledky začaly být špatné. Poté byl přeřazen na ZŠ praktickou, nyní navštěvuje ZŠ speciální, do školy chodí rád“.

3. Jaké máte společné rodinné volnočasové zájmy, výlety, dovolené?

„Snažíme se s rodinou trávit volný čas společně a aktivně, ono to ani jinak nejde, syn je pořád se mnou, je na mě velmi fixovaný. Často jezdíme na výlety po celé České republice. Navštěvujeme Prahu, kde má syn strejdu. Letos jsme se s rodinou podívali i k moři do Tuniska, kde se synovi moc líbilo. O moři vždy snil, jsem ráda, že jsme mu to mohli i díky mému příteli splnit. V zimě jezdíme i do hor, kde si užívá sních a sáňkování. Nedávno jsme mu pořídili elektrickou koloběžku, na které jezdí po cyklostezkách. Také rádi grilujeme a chodíme na koncerty a taneční zábavy. Společně podnikáme různé výlety a syn moc rád nakupuje v

obchodních centrech. V létě každý rok stanujeme na Mušově, kde o syn miluje a nemůžeme ho dostat z vody. Navštěvujeme trampolínové centrum, kde se děti vždy vyřádí“.

4. Stýkáte se s rodinou a kamarády?

„Jako rodina držíme při sobě, snažíme si pomáhat. Bohužel jsem přišla o maminku a sestru, které nám všem moc chybí. Můj otec zůstal sám, žije na dědině, tak za ním pravidelně jezdíme a syn u něj tráví hodně času a pomáhá mu při práci na zahradě. Má tam i bazén, což synovi moc vyhovuje, protože miluje koupání, umí plavat i potápět se. Máme spoustu přátel s dětmi, se kterými se pravidelně stýkáme a pořádáme narozeninové oslavy, karnevaly, výlety aj.“.

5. Jak tráví volný čas vaše dítě doma, je schopné nějaké samostatné činnosti?

„Doma se nejraději věnuje různému tvoření a malování, ale také hodně času tráví na svém tabletu, kde hraje hry a sleduje filmy a videa, která ho zajímají. Rád poslouchá písničky z reproduktoru a tancuje. Syn mi hodně rád asistuje v kuchyni a pomáhá s přípravou pokrmů, jídlo má moc rád a s oblibou se podílí na jeho přípravě, rád nakupuje“.

6. Máte nějaké plány do budoucna ohledně aktivit ve volném čase?

„Chtěli bychom si zopakovat dovolenou u moře, teď už víme, že syn zvládne let v letadle, tak doufám, že se nám to povede. Byla bych ráda, kdyby byl syn samostatnější a zvládl třeba nějaký tábor, je pořád s námi a asi by to nezvládl“.

7. Chybí vám nějaká nabídka volnočasových možností?

„Ano chybí nám nějaký sportovní kroužek, kde by se syn mohl seznámit s nějakými kamarády. Je na mě moc fixovaný a je zvyklý na školu a naši rodinu, vlastně ani nevím, jestli by to zvládl někde jinde. Taky bychom brali třeba nějakou klubovnu, která by fungovala o víkendy nebo o prázdninách a syn tam mohl trávit čas a najít si kamarády. Je nesamostatný“.

8. Navštěvuje vaše dítě školní družinu, chodí rádo?

„Ano, chodí rád, jen někdy chce po obědě, když ví, že jsem doma s mladší dcerou.“

Jinak rád chodí na bubenický kroužek a sportovní“.

9. Zapojujete se do společných aktivit ŠD, například vystoupení, divadlo, besídka?

„Ne“.

10. Navštěvujete jiné zájmové aktivity mimo školní družinu?

„Bohužel ne, hledali jsme nějaký kroužek, kde by se mohl seznámit s nějakými kamarády, ale bohužel jsme nenašli. Syn by potřeboval nějaké kamaráda, se kterým by si mohl popovídat, pohrát si nebo mohl jezdit na koloběžce“.